

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják.
A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Kartársaimhoz.

Először szólok most kartársaimhoz annak a méltóságnak diszében, melyet egyértelmű akaratom reám ruházott. Mély hálám kifejezése az első szó, melyet hozzájuk intézek. Meghatott lélekkel mondok köszönetet azért a bizalomért, a melylyel megajándékoztak. Ennek magas értékéhez és lekötelezettségem érzetéhez szeretném mérni hálám szavát és úgy vélem, hogy e lapok szerkesztőjét nem érheti zokszó, ha ezen a helyen rója le köszönetét azért a nagy diszért, a melylyel pályatársai kitüntették.

Bizalmuk magas becsének tudata pedig annak teljes átérzésével találkozik lelkemben, hogy nem az Országos Rabbiegyesület szolgálatában végzett munkám *eredményeinek*, hanem *ügyekezeteinek* szól az elismerés, a melyben részesíteni kegyesek voltak, midőn az elnöki tisztség polcára emeltek.

Legilletékesebb híraink azok, a kik ugyanazt a földet művelik, a melyen mi szántunk vetünk. Ők tudják legjobban, hogy komoly-e törekvésünk, igaz-e buzgalomunk. Ők látják a verejtéket homlokunkon, ők hallják szívünk dobogását, midőn lelkünkben reszket a kérdés, lesz-e foganatja iparkodásunknak? Ők azok, a kik nem a siker, hanem a szándék és az ügyekezet szerint ítélnek, mert csak előttük ismeretes a talaj keménysége, a céljaink és reményeink megvalósulásának ellene szegülő erők hatalma. A *törekvésnek* nyújtott koszorun pedig ott ragyognak a jóakarát, a megértő szeretet mindenek felett becses gyöngyei. Ezek adják meg értékét és a szívnek kincsévé teszik diszét.

De meleg hálát mondva iparkodásom elismerésében és bizalmuk ajándékában megnyilatkozott jóakaratomért és szeretetükért, köszönetemhez egyszersmind kérelmemet kapcsolom.

Egyesületünk nagy feladatok előtt áll. A célok, melyeknek szolgálatában alakult, serény munkára, az erők megfeszítésére, az eddigit túlszárnyaló buzgalomra intenek. Gyorsabb léptekkel kell most már haladnunk. A kezdet próbáit megállottuk, fokozott erélylyel iparkodjunk előre j

Tíz éve, hogy egyesületünk alapszabályjavaslatával léptem kartársaim elé. Sikerült végre-valahára megvalósítani az eszmét, melyet két évtizeddel előbb penditettem meg először. Ily nagy időre volt szükség megérésére. Ily lassan ment át a rabbikar tudatába annak az elismerése, hogy egyesíteni, tömöríteni kell az erőket, mert így parancsolják legfontosabb érdekei, ezt követeli mindenekelőtt az a szent ügy, melynek szolgálatára van hivatva. Pedig erre irányuló óhaj az 1895. évi rabbigyűlésen is megszólalt, sőt hozott határozatban is kifejezésre jutott.

Megalakult az egyesület. Örömmel, lelkesedéssel köszöntötték, a kik céljaiért hevültek és tőle remélték azoknak az ideáloknak valóra válását, a melyeket régóta szívében hordottak. Mások tartózkodva fogadták, némelyek gyanus szemmel nézték. Felekezetünk világi vezérférfiainak megfigyelő, várakozó álláspontra kellett helyezkedniök, – így követelte a saját felelősségük tudata – gyülekezeteink pedig, a melyekben a hierarchia, a klerikalizmus rémképe kísértett, nem mutattak valami heves hajlamot az egyesület létjogosultságának elismerésére, törekvéseinek előmozdítására. Féltékenyen őrzött hatalmuk, minden papi befolyástól ment önállóságuk és függetlenségük megóvásának magas érdeke – úgy gondolták – nem teszi kívánatosná, hogy a rabbikar mint olyan a felekezet számottevő tényezőjévé váljék.

Minden lépésünket tehát a legnagyobb óvatossággal kellett megtennünk. A kétkedőket, az aggódiakat meg kellett győznünk arról, hogy semmiféle radikalizmusnak, semmiféle felforgató törekvésnek nincs helye egyesületünkben. Építő munkát akarunk végezni. Azon vagyunk, hogy megtermékenyítsük a vallásos életet, hogy megszilárdítsuk a hűséget, hogy meghódítsuk az ifjúságot, hogy a külső formák nemesítésével az ősi hagyományok iránt való tiszteletet gyarapítsuk. A fentartás törekvése irányít és bármilyen istentiszteleti vagy más egyéb vallásos kérdés foglalkoztatott, a megoldást soha sem a hagyomány erejének gyengítésében, tekintélyének megingatásában, hanem annak a mozgó, fejlődő, átalakuló étellel való harmóniába olvasztásában kerestük. A haladás hiveinek valljuk magunkat, de utunkat mindenkor az évezredek óta megszentelt hagyományok vezérlik. Megszólaltak a különböző felfogások, alkalma nyílt minden komoly nézetnek, hogy akár tanácskozásainkban, akár lapunkban kifejezésre jusson, de nem volt eszmeváltás soha sem, a mely miatt bárki is a hagyomány tiszteletének csekély fokát avagy a haladás eszméinek megtagadását szemünkre lobbanthatná. Bizalmat akartunk gerjeszteni és úgy hisszük, hogy sikerült is eloszlatnunk minden aggályt és nincs most már senki sem, a ki, ha figyelemmel kísérte egyesületünk működését, tartózkodás nélkül el ne ismerné, hogy törekvésünk az eszmék és felfogások kibékítésére, az ellentétek megszüntetésére irányul.

Hasonló óvatosságra intett a rabbikar erkölcsi és anyagi érdekeinek szempontja. Ki tagadhatná, hogy a magyar rabbikar készültsége, tudása és munkájának értéke kiáltó ellentétben van erkölcsi és anyagi helyzetével. És ennek tudatát súlyosbitja a többi hitfelekezetek papságával és a

külföldi pályatársainkkal való összehasonlítás. Hogy a lelkivezérnek ne legyen őt megillető, mindenekelőtt a vallás, meg a felekezet érdekétől számára követelt része a hitközség ügyeinek intézésében, hogy ebből éppen ő legyen kirekesztve, a ki erre minden szempontból leghivatottabb, hogy erre az a tisztség tegyen alkalmatlanná, mely minden más hitfelekezetnél a saját súlyánál fogva képesít és feljogosít rá, nemcsak megszégyenítő a rabbira, nemcsak csorbát ejt papi méltóságán és rendkívül sok visszaes helyzetet teremt a hitközségben, hanem nagy kára a vallás, a felekezet ügyének. Hogy a rabbikar legtöbb tagja anyagi gondokkal küzd, hogy számosan nyomorognak, hogy nyugdíj híjjában a végkimerülésig kénytelenek dolgozni és hivatalban kell maradniok olyanoknak is, a kiknek hivatásos munkájuk kellő végzésére sem szellemi, sem testi erejük, hogy legtöbbünk lelkén az a gond rágódik, mi lesz szeretteink sorsa, ha behunyjuk szemünket, mindez nemcsak a rabbikarnak, hanem a felekezetnek is sajnó sebe.

Sok elégtelenség halmozódott fel ennek folytán a szivekben. Minden kínálkozó alkalommal hangos panaszokban kifejezésre is jutott. A kik pedig lelkükbe fojtották, a kik úgy vélték, hogy papi méltóságuk néma türeést ró rájuk, fokozott keserőséggel gondoltak mostoha sorsukra, melynek elviselését csak megnehezíti annak tudata, hogy azt ki nem érdemelték. Egyesületünk multhatatlan kötelessége megtenni mindent, hogy ezek a tarthatatlan állapotok mennél előbb szűnjenek meg. A rabbikar erkölcsi és anyagi helyzetének javítása egyik legfontosabb feladatunk, mely kell, hogy szakadatlan figyelmünk, állandó gondunk tárgya legyen. A sérelmek orvoslása elodázhatatlan. De a mily sürgős, épp oly nehéz. Sarkalás, a – fájdalom minden tekintetben jogos – türelmetlenkedés meg-megújuló nyilvánulásai alkalmasak talán kényelemre, lanyhaságra hajlók buzgóságának fokozására, de a nagy problémát még nem oldják meg. Felekezetünk *világi* vezérférfiainak megértő jóakarata és erélyes tárnogatása nélkül nem is lehet megküzdeni vele. Ezeknek megnyerésére kellett tehát irányulnia törekvésünknek. És ebbeli iparkodásunk nem is szükölködött eredmény nélkül. A rabbikarra rendkívül káros, végzetes tévedést láttam mindig abban a feltevésben, hogy e jóakarata nincs meg, hogy erre a tárnogatásra számítani nem lehet és úgy hiszem, a kételkedők is megengedik innmár, hogy a magyar zsidóság világi vezérférfiaiban megvan a készség sebeink gyógyítására, súlyos bajaink enyhítésére.

Oszladoznak az előítéletek, tünedeznek a balvélemények, melyek az erők érvényesülésének útját állották. Hódít annak az elismerése, hogy a rabbi munkája ne szoritkozzék a templomra és az iskolára, hanem karolja át a felekezeti élet egész mezejét – saját gyülekezetében és annak határmesgyéin tul is. A hatáskörének szélesbítésére irányuló óhajok méltánylása pedig karöltve jár azoknak a törekvéseknek előmozdításával, a melyek anyagi helyzetének javítását célozzák. A legnagyobb előzékenységgel, a legmelegebb jóakarattal találkoztunk mindig, valahányszor ez érdemben világi vezérférfiaink tárnogatását kerestük és az a lekötelező figyelem, a

melyben egyesületünket, mint a rabbikarnak felfogásuk szerint illetékes képviselőjét eddig részesítették, biztató jele annak, hogy a jövőben is jóindulattal fogják istápolni iparkodásunkat, előmozdítani kitűzött céljainkat.

A meggyőződés erejével ható ebbeli reményünk arra bátorít bennünket, hogy az eddiginél nem kisebb óvatossággal ugyan, de mégis gyorsított lépésekkel folytassuk utunkat. Irányelveink a régiek, ugyanazok, a melyek egyesületünk nagyemlékezetű első elnökének működését vezérelték, de mélyíteni akarjuk munkánkat és erélyesebben felkarolni feladatainkat. Hogy ezt megtehessük, szorosán egymásba kapcsolódó erőkre, összhangzatra, megértő szeretetre van szükségünk. És hálám kifejezéséhez csatlakozó kérelmemnek ez a tartalma. Erős karszellem, egyetértés, harmónia, – ezektől függ minden siker. Hiába tűzünk ki célokat, hiába adják oda erejüket azok, a kik szíves örömezt dolgoznak érdekeink szolgálatában, meddő lesz minden munkájuk, eredménytelen minden ügyekezetük, ha ennek az összhangzatnak híján vagyunk, ha egymást megérteni nem tudjuk vagy nem akarjuk. Ragaszkodjék mindenki elveihez, álljon szilárdan meggyőződésének szikláján, de legyen méltánylással az elűtő felfogással szemben és midőn közös feladatokról, közös érdekekről és a felekezet közcéljairól van szó, *egy* akarat hassa át mindnyájunk lelkét.

Mindaddig, míg egyesületünk csak külső kötelék erejével fűz egymáshoz bennünket és nem egyesít teljes erkölcsi szolidaritásra, nem töltheti be hivatását, nem szolgálhatja eredményesen sem a rabbikar érdekeit, sem a felekezet egyetemes céljait. Kartársi szeretet, összetartás, harmónia magukban véve is magas érdekek, a mi munkánk sikerének pedig elengedhetetlen alapfeltételei. A rabbikar akkor lesz teljes jelentőségében elismert tényezője felekezetünknek, ha azok az értékek, melyeket egyes tagjai képviselnek, az *egész* testületnek javai és erejeként fognak hatni és érvényesülni. Akkor lesz szavának sulya, tekintélyének erős alapja. Csak ettől remélhetjük óhajaink és igényeink figyelembe vételét nemcsak magában a felekezetben, hanem a kormányhatóságoknál is. Az egység példáját mutatva a szétdarabolt magyar zsidóságnak, az egység erejében és méltóságában, annak a külső elismerésnek is részesei leszünk, a melyre hivatásunk és munkánknál fogva számot tarthatunk.

Megindult szívvel köszöntöm kartársaimat az elnöki székből. Mély nyomokkal vésődött be lelkembe a rokonérzés minden jele, a melylyel megajándékoztak. Boldogit annak tudata, hogy a szeretet és nagyrabecsülés, mely hozzájuk fűz' és a rabbikar szolgálatában vállalt munkámat irányítja, az ő megértő szeretetükre talált. Ennek minden megnyilvánulása drága kincse lelkemnek és még magasabb fokra emelte az érzelmeket, melyek mindegyikökhöz kapcsolnak. Támogatásukat kérem munkám számára. Tőlük függ sikere. Ha egyek leszünk szeretetben, ha *egy* akarat lendíti majd a karokat és harmóniában működnek majd az erők, meg fogunk küzdeni a reánk bizott feladatokkal és megvalósulnak majd az eszmények, a melyekhez óhajaink régóta zarándokolnak. Vajha ülne el már a világháboru véres vihara, vajha diadalmas, dicsőséges harcainkból a béke

áldásai sarjadnának mielőbb és a csendes munka boldog napjai virradnának reánk, nem kétlem, hogy Isten segítsége törekvéseinkkel lesz. Eredményt fog adni iparkodásunknak, fogantatást ügyekvésünknek. Támogatni, istápolni fog. Csak egyek legyünk! Egyek legyünk!

Nagykanizsán, 1915 november 10-én

Dr. Neumann Ede
az Országos Rabbiegyesület elnöke.

Dr. Mezey Ferenc.

Hatalmas tehetség, a szokott méreteket túlhaladó erő bámulatot kelt lelkünkben, de hódolattal csak azoknak tartozunk, a kik a képesség kiválóságát nagy célok előmozdítására értékesítik. Mennél magasabbak e célok, annál nagyobb elismerés jár azoknak, a kik javukra gyümölcsöztetik tudásukat és munkájukat, mennél kevesebben vannak, a kik szolgálatukba szegődnek, annál nagyobb lekötelezettségünk azok iránt, a kik érdekükben szívük egész hevületével buzgólkodnak.

A magyar zsidóság felekezeti közügyei nem dicsekedhetnek a hivatott munkások tulságos bőségével. A kiváló erők leginkább a felekezet érdekkörén kívül keresnek érvényesülést, csak morzsák hullanak a zsidóság asztalára azok kezéből, a kiket hivatásuk nem kötelez a felekezet szolgálatára. Ezeket is hálával vesszük és készségesen adózunk elismeréssel mindazoknak, a kik bármely felekezeti közcél akár munkájukkal, akár másnemű áldozatukkal előmozdítanak, de a pálmát mégis csak ama jeleseknek nyújtjuk, a kik életük *egész* munkáját, *teljes* erejüket és tehetségüket a felekezetnek szentelik s a kiknek dologtevéséből oly hatások származnak, a melyek a felekezet legértékesebb javainak gyarapodását jelentik.

Ezek között első helyen áll az a férfi, a kinek neve e sorokat disziti.

Komoly alkalom késztet arra, hogy arról a nagyméretű és mélynyomu munkáról emlékezzünk meg, melyet a felekezet szolgálatában végez. Egyének kultusza távol áll a lapok céljától. Feljegyzik a felekezeti élet kimagasló mozzanatait, örömmel és büszkeséggel szólnak fejlődésről, gyarapodásról, lendületről, de nem tömjéneznének azoknak, a kiknek részük van a munkában és ha a feljegyzett alkotásokból a dicsőség egy-egy sugára esik az alkotókra, annak fényét nem a krónikás tolla, hanem az érdem kiválósága adja. És fokozott tartózkodásra éreztük kötelezve magunkat, valahányszor arról az építő munkáról volt szó, melyet Mezey Ferenc végez, valahányszor azokat a törekvéseket és vállalkozásokat, eredményeket és vívmányokat méltattuk, melyek az ő nevével, gazdag lelkének teremtő erejével, hatalmas elméjének és meleg szívének nagyszerű megnyilatkozásaival vannak kapcsolatban.

Megszoktuk, hogy reá irányuljon tekintetünk, bármely nagy felekezeti ügyről van szó. Ha igazainknak védelemre van szükségük, hozzá fordulunk, – teljes felkészültségben találjuk mindenkor. Ha a felekezet jogaiért és becsületéért kell sikra szállani, őt keressük fel, – kardja mindig köszö-

rülve van. Ha a vallást, a kulturát vagy a felebaráti szeretetet szolgáló intézményeink istápolásra szorulnak, az ő támogatását vesszük igénybe, – felkarol minden jó ügyet, segít, előmozdit. De nem is várja be soha, hogy a cselekvésre való alkalom őt keresse fel. Szakadatlanul lesi közösségünk szívének dobogását, éber szemmel figyeli állapotait és intuícióval áldott lélekkel érti meg, hogy mire van szüksége, hol és mit kell alkotni, mit és miképpen kell átidomítani, mit újjá szervezni, mit más alapra helyezni. Minden cselekedete a szükségszerűség erejével hat. Minden eszme, mely termékeny lelkében megszületik és a melyet párját ritkító erélylyel valóra vált, egy fontos érdek felismeréséből származik és magas célt szolgál. Jelentéktelen dolgokra nem pazarolja értékeit. Nagy szempontok érvényesülnek egész tevékenységében és ezért nem is lehet figyelemmel arra, hogy cselekedeteinek indítékai ismeretesek-e mindenki előtt és nem tartja kötelességének, hogy minden lépéséről számon adjon mindenkinek, a ki működésének megítélésére hivatva érzi magát.

Szigoru tervszerűség vezérli munkásságát. Nem a pillanat szülte cselekedetek lazán összefüggő láncolata, hanem a kitűzött célok harmonikus szolgálata. Ezek érdeke készítette Mezey Ferencet arra, hogy arról a tisztségről lemondjon, a melynek oly dús tartalmat, oly nagy jelentőséget adott. Ez a lemondás is a felekezet közcéljainak hozott áldozat, a melynek nagyságát csak azok értékelhetik kellően, a kik tudják, hogy mennyire szívéhez nőtt a Chevra, hogy milyen eszmék irányították annak a nagyszerű intézménynek szolgálatában végzett munkáját, a melyet kongeniális munkatársakkal ő fejlesztett soha nem sejtett arányokra, a melyek nagyméretű működésén és hatalmas alkotásain ott ragyog az ő géniuszának bélyege és a kik előtt nem ismeretlen, hogy mennyi erélyt, mennyi kitaratást és mennyi önmegtagadást kívánt ezeknek az eszméknek megvalósítása, mennyi bölcseséget igényelt megtalálni és megnyerni azok számára a hivatott erőket. A kívülállók csak az eredményeket látják, csak a sikerben gyönyörködnek és mindig hajlandók a körülmények szerencsés alakulásának betudni azt, a mi megfeszített munka verejtékkel kiküzdött gyümölcse. Pedig minden talpalatnyi földet meg kell hódítani és a nagy eredményeket érlelő munka a leghatalmasabb erőt is megviseli. Dr. Mezey Ferenc egyre növekvő tevékenységének szemlélőit évek óta zaklatta tehát a gondolat, hogy össze kell majd roskadnia a terhek alatt, melyek vállaira neheztedek és a hozzá közel állók aggodalmai gyakran szólaltatták meg az óhajt, hogy a felekezet nagy közcéljainak érdekében, a melyek erejéből nem nélkülözhetnek semmit, vonja szűkebbre azoknak a munkáknak körét, a melyeknek az egyengetett utakon való sikeres haladását biztosította.

Ennek az óhajnak teljesítésével mély hála kötelezte a magyar zsidóságot.

A ki elfogulatlanul itéli meg állapotainkat és helyzetünket, nem zárkozhatik el azoknak a nagy szolgálatoknak elismerése elől, a melyeket az Országos Iroda tesz felekezetünknek. A mióta fennáll, a leghevesebb támadások célpontja. Boldog boldogtalan bírálja működését. Felelőssé tesz

azért a mi történik és azért a mi nem történik. Sok esetben nem tárgyi-
 agos, komoly, higgadt megfontolás – jóakaratról nem is szólunk, –
 hanem szenvedélyek sugalják bírálóinak ítéletét. Nem látják vagy nem
 akarják látni a nehézségeket, a melyekkel folyton folyvást küzdenie kell,
 nem veszik észre azokat a nagy köveket, melyeket a felekezeten kívül álló
 tényezők és – szinte hihetetlen – gyakran azok is, a kikért munkálkodik
 és küzd, törekvéseinek útjába gördítenek. Ily helyzetben gondozza, őrzi,
 védi érdekeinket. Az erkölcsieket és az anyagiakat egyaránt. Ily helyzet-
 ben küzdötte ki a kormányhatóságok bizalmát és vívott ki tekintélyt a
 felekezetenek.

A kik tehát ismerik azt a munkát, mely falai közt foly, azt a komoly-
 ságot és körültekintést, a melylyel ügyeit intézik, bámulattal vannak eltelve
 vezetőségének buzgalma és bölcsesége iránt. Ennek az intézménynek
 szentelte Mezey Ferenc eddig is ereje és iparkodása java részét, ennek
 hatáskörét bővítette lelkének dúsan termő eszméivel és nagy eredménye-
 ket várunk annak a munkatehernek megszűnésétől, a mely erejének tetemes
 részét elvonta tőle. Valóságos áldás felekezetünkre, hogy más törvényes
 szervezet híján az Országos Iroda képviseli érdekeit és ha valóra válik
 majd az, a mi Mezey Ferenc lelkének is legmelegebb óhaja, a miért cél-
 tudatosan és erélylyel munkálkodik: a magyar zsidóság felekezeti önkor-
 mányzatának létesítése, a kétkedők is el fogják ismerni, hogy az Iroda
 mekkora hézagot pótol, mily kitűnően töltötte be fontos hivatását és
 akkor lesz majd igazán tudatossá az a magas érték, melyet Mezeynek
 eredményekben egyre bővülő és az eddigieknél még nagyobb sikerekkel
 biztató munkája képvisel.

De ez a tevékenység a felekezet közügyeinek érdekében kifejtett
 munkásságának csak egyik oldalát tünteti fel. Tehetség és hajlam min-
 denkor a zsidóság szellemi életéhez, kulturájához és az ezek szolgálatá-
 ban álló intézményekhez vonzotta. Remek tolla, elméjének, tempera-
 mentumának, tudásának ez a ragyogó szerszáma maga is magas értékű
 kincs szellemi életünknek. Mily dúz tartalom, mennyi erő és eredetiség
 írásaiban. És mennyi keresetlen pompa, a tartalom nemes anyagából
 faragott disznek mily szépsége. De nemcsak maga mestere a tollnak,
 hanem kitűnő vezére mások szellemi munkájának is. A Magyar Zsidó
 Szemle és az Imit Évkönyvének több évfolyama szerkesztői kiválóságát
 dicséri és nem egy becses irodalmi termék az ő buzdításának köszöni
 létét. A legjelentősebb gerjesztő hatások származnak munkájából. Folyton
 új eszméket termel, de nemcsak adja, hanem meg is valósítja a gondo-
 latokat és terveket. És ezekben az eszmékben és alkotásokban egyaránt
 lüktet a szellemi birtokaink gyarapításán iparkodó lélek és a szellemi
 munkára rendelték anyagi gondjainak enyhítésén, küzdelmeik könnyítésén
 törekvő nemes, meleg szív. A Zsidó Múzeum alkotója egyszermind a
 Tanítóképző internátusának megteremtője és theológiai főiskolánk számára
 is meg fogja alkotni azt az intézményt, a melyből kellően nem is érté-
 kelhető áldások származnak majd a magyar rabbikarra és annak útján az

egész magyar zsidóságra. Rabbiképzőnk volt eddig is gondozásának egyik legkedvesebb tárgya. Csak a kik vele együtt dolgoznak munkája némi részeseiként abban a testületben, a melyre a szeminárium gondjai vannak bízva, tudják, hogy mily magas szempontok irányítják ez intézet felvirágoztatását célzó törekvéseit, hogy mennyire át van hatva vallásos, tudományos, nemzeti és kulturális jelentőségének tudatától. És abban a féltő gondban, abban a meleg szeretetben, a melylyel a lelkészeink nevelésére hivatott iskolát körülveszi, egyszersmind annak a hivatásnak nagyrabecsülése tükröződik; a melynek szolgálatában a rabbikar áll. Elismerő hálával állapítjuk ezt meg, ezuttal is meleg köszönettel utalva a mély rokonérzésnek és magasfoku jóakaratra egyre gyarapodó tanubizonyosságaira, a melyekben egyesületünket fennállása óta részesíti. A szeretet meleg érdeklődésével kíséri törekvéseit, hathatós támogatással mozditja elő céljait. Anyagi megszilárdulása az ő érdeme, minden erkölcsi eredményben, melyet elérnie sikerült, neki van kiváló része.

Annak a bensőséges óhajnak kifejezésével zárjuk e megemlékezést, hogy életének ama jelentős mozzanata, a mely mélyjárata munkásságának némi méltatására készített, az erő megújulásának kutforrásává legyen számára, hogy a magyar zsidóság legmagasabb céljainak szentelt tevékenységét mindenkor siker és eredmény koszorúzza és hogy a törekvései nyomán fakadó áldásokból gyönyör és boldogság áradjon lelkébe.

Kármán Mór.

(1843. dec. 25. – 1915. okt. 14.)

Harmadszor szólok a Magyar Izrael olvasóinak Kármán Mórról. A mikor Kármán tanulmányait a nevelésről és oktatásról rendszeres gyűjteménybe foglalta, iparkodtam azt az okulást leszűrni, a melyet belőlük zsidó hittanításunk merithet (Magyar Izrael 1910. IV/1 p. 58.). A mikor pedig 70. évének betöltekor a nemzet tanársága mint Magyarország legnagyobb tanítómesterét köszöntötte, megszólaltattam a Magyar Izrael hódolatát is (M. I. 1914. I. 1. p. 8.). Hódolatom abban a reményben csendült ki, »hogy ez a kísérlet annak vázolására, mi Kármán Mór a zsidóságnak, csakhamar fogyatékosnak, töredékesnek, csonkának fog bizonyulni főképp az által, hogy Kármántól újabb s egyre újabb áldás száll a magyar és zsidó közművelődésre«.

Ezt a reménységet korántsem merő ábrándozás sugalta, nem is puszta óhajtasom, a mely igaz, évtizedek óta él bennem. Elöttem világos volt, hogy életének utolsó szakában Kármán nagyobb mértékben fordította idejét és munkáját a zsidó közéletre és a zsidó irodalomra. Más alkalommal is utaltam arra a hasonlóságra, a melyet Kármán pályája Steinthal és Lazarusével föltüntet. Itt is megláttam. Lazarus a zsidó ethika kutatásának szentelte élete utolsó éveit, művének második kötetét már csak halála után adták ki. Kármán Mór négy évtizeden át adta elő (szinte mondhatnók: hirdette) az ethikát a budapesti egyetemen. De

ép az utolsó években juttatott főiskolai oktatásában tág és előkelő helyet a zsidó próféták erkölcsstanának. Azért etikájának remélhető közzétételét magunk részéről fokozott vágyódással várjuk.

Életének utolsó éveiben Kármán mintha rendbe akarta volna hozni földi számadását, egy bölcs és tevékeny életen át leszűrt elmélkedéseit végleges irodalmi formába igyekezett öltetni. Ezméit, a melyek mindig rendszeresen voltak átgondolva, de nagyobb részben szétszórtan közzétéve, gyűjteményekben, kötetekben elrendezte. Ebben az értelemben is találók Négyesy László szavai, a melyekkel a magyar tanárság köszönetét Kármán ravatalánál tolmácsolta: »Hiszen a te számadásod rendben van a honnan elmégy, munkád meg van téve«.

Az utolsó években látott hozzá Kármán a zsidóságról szóló eszméinek is irodalmi megrögzítéséhez. Paedagogiai tanulmányainak első kötetébe vette föl A korszerű hitoktatás elvei c. előadását, a melyet a fővárosi hitoktatók előtt tartott. Két évvel később pedig egész kis gyűjtemény jelent meg: 1) »Löw Lipót emlékezete«, az ünnepi beszéd, a melyet Szegeden a nagy főrabbi születésének századik fordulója alkalmából mondott. 2) »Nemzeti és felekezeti élet« – ünnepi beszéd az I. M. I. T. millenniumi diszülésén. 3) »Az isteni hit ereje« zsinagógai beszéd a szegedi izr. templomban, a Sátorok ünnepe szombatján 1869. (A füzetet Löw Lipót emlékezete címén az orsz. izr. tanítóegyesület adta ki 1911-ben) Végül a Mult és Jövő 1914. évfolyamának első számában elhangzott, mondjuk inkább: fölhangzott Kármánnak hattyúéneke: »A zsidóság hivatása és a rabbiság feladata«. Itt is, valamint a Löw Lipót emlékének szentelt beszédben erősen kiérezhető, hogy Kármánnak a zsidóság alapvető kérdéseiről még sok mondani valója marad, de megszorította az emlékbeszédnek, ill. a folyóiratnak a kerete. Ezért bizvást biztam benne, hogy Kármán még teljesebben kifejti gondolatait a zsidó vallásosságról kivált a Szent Írásról. Mennyi mondanivalója lehetett Kármánnak! Goldziher professzorral évtizedeken át hetenkint folytatott sétáin bele nem fáradtak a biblia megvitatásába. *) Vajjon Kármán kéziratbeli hagyatéka majd a magyar zsidó irodalmat is gyarapítja-e? Tartok tőle, hogy elhalálása ép a magyar zsidóságért való munkásságát hagyta csonkán. Lelkének előttünk levő megnyilatkozásaiból kell az okulást összefoglalnunk, okulást Izrael tanítói és rabbijai számára is.

Tudvalevő, hogy Kármán rabbinak készült; kevésbé ismeretes, hogy pályája elején az orsz. tanítóképzőintézetnél is kopogtatott, hatáskört keresve. Életében kiadott utolsó értekezése egyenest a rabbiság feladatait igyekszik megállapítani. Mélyen fájlalni való, hogy tanítóképzésünk és rabbiképzésünk Kármán zsidó lélektől ihletett egyetemes paedagogiai belátásának nem vette közvetlenebb, gazdagabb hasznát.

* A zsidó történet legfőbb problémáját Kármán abban látta, miként fejlődött a szertartástisztelő zsidóságból a profétai erkölcsi szabadság. De irodalomtörténeti, filologiai, sőt grafikai kérdések is foglalkoztatták. A héberphoeneciai alfabéta rendjében nevezetes fonetikai rendszert sejtett.

Kármán tehát rabbinak indult. Négy évvel halála előtt 1911-ben, magát Lőw Lipót leghivebb tisztelőjének és követőjének vallja. Zsidó vallásossága még jóakaróinak körében is gyakran csodálkozással, néha néha sajnálkozással is találkozott. A vallásos hit kicsinylőivel szemben tesz tanuságot arról, »hogy a vallásos meggyőződésnek egyazon alapja van az önállóan gondolkodó észszel, a szabadon határozó lelkiismerettel«. Kármán pályaválasztó elhatározása abba az időbe esik, a mikor Lőw Lipót az egyenjogóság kiküzdése után az önkormányzat kérdésében szembe került az akkori zsidó közelet vezetőivel. »Igy történhetett meg azután, hogy felekezetünk leghivatottabb képviselője félre állott s nem vett részt abban a vállalkozásban, midőn más tájékozatlan szószólói, külső körülmények nyomása alatt és pusztán politikai előnyök csábítása mellett, ősi községi autonómiánkat, mely a szabad fejlődésnek ország-szerte gátat nem vethetett, egy idegenszerű, központosító egyházszerve-zettel kívánták fölcserélni és az ily egység érdekében készek voltak elavult idők, szerencsétlen korok békóit törvényes kényszerrel is reá rakni felekezetünkre. A lelkiismeret szabadsága és örökölt tanunk tiszta-sága nevében vivta meg nevezetes harcát az alkudozó elvtelenséggel, melynek sem a vallásos érzület heve, sem a tudományos belátás fénye iránt nem volt érzéke. Nem időzöm tovább e szomorú időknél, midőn ünnepeltünk (Lőw Lipót) majdnem egyedül maradt; de lelkem készlet nyílt vallomást tennem, hogy főleg e kelletlen tapasztalaton érlelődött abbeli határozatom, hogy nem állhatok semmiképen sem felekezeti intéz-mények szolgálatába, hogy készültségemet és lelkesedésemet tisztán nemzeti közügynek szentelem, de teljes hűséggel ragaszkodva ősi hitünk-höz, a mint azt szent irataink velem megértették; és a gondviselés áldása kísérte ezen elhatározásomat.« Ezt a meggyőződést Kármán minden körben valotta. Közvetlen irodalmi dokumentuma a zsidó hitoktatás elveiről szóló előadása, a mely helyet foglal neveléselméleti dolgozataiban.

S ezt a meggyőződést érvényesítette Kármán a kereszténységgel szemben is. Kármán kitűnően ismerte a kereszténységet, teljes érdeme szerint méltatta, az egyházatyák tanításait egyetemi előadásaiban meg-értéssel, becsüléssel elemezte. De éles körvonalakban látta a különbsé- get a zsidóság és kereszténység közt. Az új szövetségi iratokat nem a Szent Írás szintjén látja, hanem már az írásmagyarázat irodalmához szá-mítja; Kármán ugyanis úgy látja, hogy »a zsidóság szellemi életének sajátossága azon tul, hogy a szent iratok sorozata lezáródott, teljesen az írásmagyarázat munkájában nyilatkozik.« (Geiger Ábrahám az Új Testa-mentumot az Apokryphák körébe utalja).

De a kereszténység legeltérőbb vonását abban látja, a miben az iszlámmal és a buddhizmussal megegyezik, hogy ugyanis a három u. n. világvallás kereszténynyé, muszlimná vagy buddhistává akarja a világot téríteni. Erre a célra vallásalapítójuknak életét kötelező példaul tüzik az emberiség részére. Másrészt »tökéletes társadalmat« alkotnak ennek a világvallásnak megszervezésére, a nemzetek és vallások fölött. Ellenben

a zsidóság az erkölcs és a vallás kapcsolatának megteremtése által akar a nemzeti közművelődésen belül példát teremteni. A zsidó eszményt Kármán legtökéletesebben a számkivetés névtelen prophétájának עֲבָדָה fogalmában látja. Ez a fogalom, ez a hirdetés »mintegy igazoló utlevele a zsidó népnek jövővi viszontagságainak hosszú útján,« hogy az erkölcsi tisztaságnak és a vallásos meggyőződésnek élő példájával hasson.

Már most mi az ily zsidóságban a rabbi hivatása? Csak az, a mi minden zsidóé, ámde neki kell a legmélyebben átértenie s a legtökéletesebben gyakorolnia. Legyen ő a példaadók példaadója. Kármán a tanítónak sem ismeri el állásából kifolyó vagy korának járó tekintélyét. »Magatartásában, egész életének rendjében azért a kötelességtudás élő példajaképen kell az erkölcsiség valósága mellett tanuskodnia, felsőbb-ségét csak annak köszöni, hogy az erkölcsiség elveit jobban fogja fel; tekintélye csupán onnan származik, hogy követelményeinek pontosabban meg tud felelni.« A mit Kármán maga a saját tanítói pályáján magasztosan megvalósított, azt követeli a rabbitól. »A rabbi sohasem volt zsidó pap,« állása nem »egyházi tisztség,« egyedül személyes értelmi felsőbb-sége és erkölcsi fensége szerezte meg számára az elsőbbséget a közösségben«. Már ifjúkori első és egyetlen templomi beszédében Kármán Jesaja XL. 31-ből kiindulva a vallásos hit áldását az emelkedett lelki életben és a lankadatlan erélyben találja. S utolsó irodalmi megnyilatkozásában ezt a lelki emelkedettséget s ezt a fokozott tevékenységet a rabbitól követeli.

Ép most hallgattam meg a Philosophiai Társaságban Alexander Bernát emlékbeszédét Kármánról. A »magyar tragikum« megdöbbentő nagyságát mutatta be Kármánban. Szinte páratlan tevékenysége sem vivta ki neki a helyét a magyar közművelődésben. Magunkra kell vetnünk s megvallanunk, hogy a zsidóság sem juttatta neki teljes munkakörét a felekezeti élet terén. Kármán nagyságában volt valami félelmetes a vele élő nemzedékre nézve, a közepszerűséget nyugtató, az alantasságot nyugtalanító. Vajha a következő nemzedékek teljesebben fognák föl és tökéletesebben követnék az ő magasztos erkölcsi példaadását.

Budapest

Dr. Heller Bernát.

A magyar zsidó muzeum.

II.

Magyar rabbik emlékei.

Számos relikviája van már a muzeumnak, mely magyar rabbik nevéhez fűződik. Kéziratok különböző tartalommal, levelek tanuskodnak ama szellemi élet mellett, mely Magyarország régibb rabbikarában uralkodott. A *levélgyűjteményünk* is figyelmet érdemel. Visszatükröztetik e levelek koruk felfogását, írójuk gondolkodását. Hiszen kisebb emberek leveleit is szeretettel karolta fel a modern kutatás, mert kutforrást lát benne, mely felvilágosítást ad koruk kulturállapotáról. Hogy példára hivatkozzunk.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Wachstein Bernát és *Landau* Alfréd értékes publikációja: *Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619* címen (Wien 1911) érdekes bepillantást enged a zsidók beléletébe és világfelfogásába a XVII. század elején. Egyszerű emberek írták e leveleket, melyek mostanáig a véletlenség szeszélye folytán a bécsi udvari könyvtár egyik zugában porladtak.

Többet mondanak a figyelmes olvasónak, mint vaskos kötetek. Annál értékesebbek tehát jeles emberek levelei, szellem-heroszok megnyilatkozásai.

Muzeumunk levélgűjteményéből kiemeljük a következő figyelemre méltóakat. *Szófer* Mózes, pozsonyi rabbi jellegzetes irását mutatja a leltár 450. számú levele. *Ullmann* Gáborhoz intézte 5595-ben, a pesti izr. hitközség előljárójához. Nyilatkozik benne a Pest területén adandó válólevelekről és rendezésük módjáról. A 452. számú levél *József ליבטניש* zborói, Sárosmegyei kerületi rabbi felszólítását tartalmazza, melyet *Wiener* Simon lovasberényi rabbihoz intézett *Mispatim Szidra הדרת* (1849) évében. Felkéri, hogy írjon fel a pozsonyi zsidók előljáróihoz, hogy a türelmi adó megállapítására kiküldött képviselőknak nem áll jogában rabbiszeminárium alapítását szorgalmazni. A levél aláírása: *הקיוסק ליבטניש* a levél másik aláírója *הובקק זבארטא ובקאמיטאט שארוש*. A levél másik oldalán *Tennenbaum* Jóáb ugyanezen ügyben ír a lovasberényi rabbinak.*) Ugyanezen ügygyel foglalkozik *Wiener* Simon, lovasberényi rabbi levele (Lelt. sz. 457), melyet 5644 adar hó 12-én intéz *Izsák מאהר (Moór)*-hoz és melyben arra figyelmezteti, hogy a pozsonyi delegátusok nincsenek felhatalmazva rabbiszeminárium ügyében tárgyalni. *Izsák מאהר* nem más mint *Sternfeld* Izsák moóri rabbi (L. róla *Büchler* Sándor Adalékok a zsidó hitközségek történetéhez. M. Zs. Szemle VII. 471 o. *Stein* M. Rabbik IV. 10. 349). Ugyancsak *Lichtig* József zborói rabbtól van egy német nyelvű *פסק בית דין* is egy házassági perpatvarban *Schäffer* Leo és *Pollák* Sarolta közt Eperjesről 1846 okt. 22-iki kelettel (649 sz.). A »Rabinats-Bescheid und Urtheil«-t aláírják még *Diamant* Salamon és *Deutsch* Dávid rabbik. A 435. szám r. *Juda Aszód* szerdahelyi rabbi kézírását tartalmazza, melyet előbbi állomáshelyére *Szeniczre* intézett. *Mandl* Simonnak, hitközségi jegyzőnek szól a levél egy szeniczi család ügyében. Az 514 számú fasciculus r. *Ber 6. Szinaj Simandel*, kit rabbi *Ber Nicolau* néven ismernek és tisztelnek országszerte, hagyatékából került a muzeum birtokába *Kohlbach* Henriette úrhölgy jóvoltából. A mint ember és tudós egyaránt kitűnő rabbi életrajzát *Kohlbach* Bertalan írta meg kegyeletes tollal *R. Ber Nicolau. Eine Skizze aus dem Leben* címmel (1898). A muzeumban levő iratokból is látszik a nagy tisztelet, melylyel a

*) Az egész ügyről l. *Büchler* S. alapos dolgozatát M. Zs. Szemle VII. 535 o. *Büchler* *ליבטניש*-t *Lichtenstadt*-tal adja vissza. A 649 sz. *פסק בית דין*-ból, melyről alább szólunk, látszik, hogy *Lichtig* volt József rabbi neve. *Stein* M. Rabbik IV. évf. 2. sz. 438. is így nevezi. noha a következő szám alatt *Lichtenstadt* név alatt is említi épen *Büchler* dolgozata alapján. A Chászám Szóferben *אב"ד דק"ק זבארטא וגליל שארעט* néven szerepel. L. *Bacher*. Századunk első feléből 706. sz.

tanítványok körülvették a szerény, békeszerető tudós mestert. Ezekből kiemeljük a következőket: 514₁₀ Klein Mose levele pilpulisztikus tartalommal; 514₁₂ számú levélben *Almáskáról* egy Ábrahám nevű tanítványa beszámol életmódjáról, foglalkozásáról, tanulmányairól. Természetesen nem hiányozhatik a levélből az obligát pilpul sem. *Tarnowból* is fordulnak a szeretett mesterhez (514₁₁). 514₆ sz.-ban r. Ber ir Löw Jeremiásnak, az ujhelyi papnak egy valólevél dolgában. (Valószínűleg fogalmazvány). 514₂-ben *Naschér* Mózes, r. Ber veje könyveket kér kölcsön *Wellisch* M. lipótszentmiklósi lakóstól. 514₇ sz.-ban *Klein* Mordechai Loeb, később dájján Miskolczban, kér felvilágosítást szeretve tisztelt mesterétől egy *get* ügyében. (L. róla *Kohlbach* f. i. h. 15. old.) 514₃ sz. levélben *Wolf* József, későbbi ismert *kalocsai* rabbi abbéli örömét fejezi ki, hogy Ber rabbi veje lehet. Egész sereg magánlevél van *Boskowitz* Wolf bonyhádi rabbi tollából (Róla *Büchler* f. i. h. és *Zsidók története* Budapesten. I. még *Hacófe Méerec Hógor* I. 34. o.). Főleg *Rachel Lea* nevű leányának *Oestreicher* Mózes b. Izsák házasságára vonatkoznak. A hozomány tetemes részét *könyvek* is képezik. Nagyon fontos kiegészítés a múlt század elején a fiatal párok házberendezésében. Érdekesek *Wenzel* Gusztáv ismert jogtörténész levelei, melyeket Löw Lipóthoz intézett. Az egyikben (451. b) a tudós értesíti Löwöt, hogy egy lakomán, melyet a pesti zsidóság azon alkalomból rendezett, hogy egy esztergomi értekezleten *Bárkóczy* gróf a zsidóság hazafiasságának fényes bizonyítványt adott, *Wenzel* IV. Béla emlékére üritette poharát, ki legelőször adott a hazai zsidóságnak privilégiumot. A másik levél *Fortunatus* Imrével foglalkozik (451. a). Több levél vonatkozik *Engel* L. M. volt *sassini* (Sasvár) rabbira, köztük *Hirsch* Sámson Rafael-é (496. c). Érdekes *Hirsch* nikolsburgi országos főrabbi testimoniuma, melyet Engelnek kiállit, mely szerint Engel nála igen szorgalmasan tanulta a theologiai tárgyakat. A bizonyítványt a Bezirkshauptmann legálizálja pecsétjével. (Kelet 1850. dec. 11) *Salamon* Mózes turdossini rabbi által ajándékozott levélcsomóban *Ungár* Joél, paksi rabbi זבתי-ja érdemel említést. Említésre méltó *Adler* Nátán dr., angolországi chief-rabbi levele *Schön* Mózeshez (מיטה יפה) *Gyónban* (Pestm.), melyben a *cochinchinai* tyukfaj élvezetét vallásilag megengedettnek mondja (417. sz.). Kegyeletes emlék egy művészi emléklap, mely az ünnepi זבתי-תבתי-t tartalmazza, melyet *Fischer* Sándor gyulafehérvári rabbi szerzett *Austerlitz* M. dr. néhai eperjesi rabbi ötven éves lelkészkedése alkalmából 1910. május 21-én. (653 sz.)

Nagyobb *kéziratos* munkák is találhatóak a muzeumban, melyek magyar rabbik szorgalmának eredményei. Főleg exegesis, pilpul és homiletika ezeknek tartalma. *Homiletikai* tartalma *Ber* Nicolau 514 sz. fasciculusa, derásá-vázlatok *Chebra kadisa* ünnepélyre, Sabbath Tesuvára és *Nachamura*. Halacha és pilpul van *Löwinger* Dávid Löb, Móse Szofer tanítványa, megyeri rabbi kézírataiban (L. M. Zs. Szemle XXV. 157 o.), זבתי-תבתי című kéziratos műve glossákat tartalmaz (221 b. sz.). *Chullin* és *Temura* traktatusokkal foglalkozik 221 d. sz. kézírata. *B. Batrahoz*

irt glossáit a ס' הזכרונות c. kézirata őrzi. (234 sz.) *Hufeland Makrobiotikáját*, közkedveltségnek örvendő munkát héber nyelvre fordítja, melynek kéziratát szintén őrzi a muzeum. E fordítással kapcsolatosan említjük a *Robinsohn*-fordítást is, melyet *Goldstein* Szinaj készített. Nem rabbi ugyan, de a mű megérdemli az említést. Az ifjuság számára készült harminc este olvasmányának szánta az átdolgozó, tendenciája pedig erősen moralizáló. A címlapja: קורות ראבינאן אשר העתקתי אני הצעיר בני גאלדשטיין מתושבי מקלאש בארץ הגוי תרד" לפק A fordítás végén *Schiller* Die Bürgschaft című balladáját olvashatjuk héber átültetésben.

Budapest.

Dr. Weisz Miksa.

Hitközségi szervezet, intézmények, vezetőség Amsterdamban 200 év előtt.

A hitközség alapszabályai különbséget állapítanak meg nemtagok, ottlakók (תישבים) és olyanok közt, kik megszerezték a tagsági jogot, ezek a bekebelezett tagok (בעלי בתים יהודים). A tagsági jogot csak »méltó jövevény« szerezhetette meg az előljárásának szótöbbséggel hozott határozata alapján, de legalább 100 tallér lefizetése ellenében. Rossz hirben állók nem vehetők fel. A felvetteknek már megszületett gyermekei azonban atyjuk felvétele által még nem szerezték meg a tagságjogot, hanem csak külön csekélyebb taksáért vehetők fel. De a felvétel idején a házból már elkerült gyermekek nem részesíthetők semmiféle jogban (35. §). Viszont beházasodás által is bizonyos feltételek mellett meg volt szerezhető e jog. Községi tagok fiai ha megnősülnek, községi tagok lesznek, idegenek is, kik községi tagok leányait veszik el, ezáltal községi jogosultságot szerezhetnek. De a tagok gyermekei kötelesek házasságuktól számítva négy hónapon belül a hitközségnél jelentkezni, a községi tagok lajstromába magukat felvétetni s 3 tallért fizetni. Idegenek, kik ב"ב leányát vették el, 6 tallér felvételi díjat fizetnek, de ha csak 1000 frtig terjedő hozományt kaptak, szintén csak 3 tallért fizetnek bekebelezési díj gyanánt (33. §).

A ki házassága után 4 hónapra jelentkezik tagnak, 10 tallért fizet a rendes taksán felül. Ha egy teljes év után jön, csak 100 tallérért kapja meg elveszített jogát. A ki idegenbe nőszik, ráér 6 hónapon belül jelentkezni. Ha ezen az időn belül nem jelentkezik, szintén a fenti feltételek alapján vehető csak fel (34. §). A jelentkezést megbizott is elvégezheti.

A ki elköltözött a hitközség területéről, jogát mégis fenntarthatta; hogyha jelentkezik, e célra rendelt könyvbe iratik és évente 2 tallért, ha nem jómódu, úgy az előljáróság belátása szerint kevesebbet, de legalább egy tallért fizet. Ha 5 évi ilyen díjjal tartozik, elveszti községi jogát, de adósságát fizesse (36. §).

A nemtag hátrányai közül világot vetnek a kor felfogására a következők: Nemtag nem vehet a nagytemplomban מנינה-t, nem szólítható a tóra elé sem hétköznapon, sem szombaton vagy ünnepkor; kivételt képez

a véletlenül ott tartózkodó idegen, a kinek tehát nincsen helyben állandó lakása, de ez is csak szombaton, ünnepen és nem újévkor és engesztelő napon, a bünbánati szombaton és hósána rabba napján szólítható a tóra elé. Más megtiszteltetésben ezeken a napokon is részesülhet. A község többi zsinagógáira a nemtagok ezen hátránya nem terjed ki, csak ünnepkor. De a tóra mellett a פדיון tisztséget idegen sehol és semmikor nem töltheti be (30. §.). Nemtag esketésnél a megállapított díj kétszeresét fizeti (94. §.).

A bekebelezett tagnak viszont minden tekintetben elsőbbsége volt. Nemcsak a tiszteletbeli állásokra tarthatott igényt, hanem a főrabbinak és a nagytemplomi kántornak állásán kívül, melyre idegenek is meghívhatók voltak, minden más fizetett tisztség, állás, alkalmi foglalkozás is hitközségi tagot illetett csak meg. Csakis az alapszabályok életbelépésekor már hivatalban működő alkalmazottak veendőik fel előljárósági, illetve községi határozatra tagnak. Ezentúl csakis hitközségi tag alkalmazható ezen tisztségekre. Rabbiülnökök, szolgák, irnokok, doktorok, borbélyok, gyógyszerészek, könyvelők – a mint az alapszabály felsorolja – valamint más alkalmazottak csakis a hitközségi tagságjoggal rendelkezők közül választhatók. Az említettek tehát mind hitközségi tisztviselők voltak (44. §.). Még a lakodalomkor szereplő tréfálókat és zenészeket is a hitközség ilyen foglalkozású tagjai közül kell kiválogatni (78. §.). Hitközségi tag, leánya kiházásakor, 3 tallér segélyt kaphatott. Ha érdemesebb, előkelő származású vagy tudós volt, többet is adhattak az előljárók. Ha azonban a házasság nem volt méltó, vagy ha a leány méltatlan, tetteiben gyűlöletes, úgy nem kell segélyt megszavazni (38. §.).

A tagok kötelessége volt már akkor is bizonyos hitközségi adót fizetni. Adóegység a *Plett* volt (פלעטין). Ez a *Billet* vagy *Bolletta* szó elváltozott alakja és a ma is ismert képzettel függ össze. Alighanem a tagoknak azon kötelességéből eredt ez az adó is, meg neve is, hogy kötelesek voltak bizonyos számú ingyen ebédet vagy egésznapos ételmezt szolgáltatni szegényeknek, idegeneknek, vagy a jesiva tanulóinak. Másképpen nem is szerepel a rendes hitközségi adó, csak mint פלעטין מעות *Plett*-pénz. Ugy a bekebelezett hitközségi tagok, mint a be nem kebelezett ottlakók kötelesek voltak fizetni. Előbb megállapították, mennyi legyen a *Plett* pénzértéke, tehát milyen összeget képvisel egy *Plett* és azután, hogy minden adófizető hány *Plett*-re, a *Plett* értékének hányszoros összegére taksálandó. Az adót peszach előtt kellett fizetni. A *Plett* összegét az előljárósági ülés határozza meg; hogy hány *Plett*-et fizessen kiki, azt az előljáróság, kiegészítve magát a Bikkur Chólim gabbájjal és még hét egymással nem rokon méltó emberrel, szabja meg. E hét ember közt két olyanak kell lennie, a ki legalább száz *Plett*-re, kettőnek, a ki 60-ra, háromnak, a ki legalább 30-ra van becsülve. Négy évenként vetik ki az adót, chanuka után. (18. §.)

Ha szükséges volt, bizonyos körülmények közt még egyszer kivethették

az adót ugyanabban az évben, de csak ha a régi előjárók és gabbóik közösen a mostaniakkal, együttes ülésben, többséggel elhatározzák (19. §).

Ezen egyenes adón kívül még két érdekes adónemet találunk: minden tag, ottlakó és idegen, bizonyos meghatározott részt fizet a jom-kippuri gyertyákért, melyeket az előjáróság a templomokban éget, ugyszintén megszabott összeget az *eszróg*-ért; ezt is az előjáróság veti ki (77. §).

A Mária Terézia idején divott királyi eszróg-adó és szombati gyertyaadó tehát nem is volt annyira új intézmény, hanem hitközségi adónak a kincstárra való átvitele, bár nem hasonló szolgáltatás ellenértéke gyanánt szerepelt.

A hitközség vezetősége hat *parnesz*-ből és egy pénzügyi gondnokból (ג' צדקה) áll. Ez utóbbi, szolgálati évének letelte után, a betegsegélyző ügyek vezetését veszi át egy évre mint ג' צדקה הילי. A chevra kadisa ügyeit ugyanis Amsterdamban a hitközség maga intézte, a mi más paragraphusból is kiviláglik, pl.: a ג' צדקה egylet halottat nem temethet el, csak a havi előjáró tudtával s beleegyezésével, a ki csakis az előjáróság beleegyezésével rendelkezik arról, melyik temetőben temetendő el (a régi temetőben Muiderbergen-e, a hol az előkelők sírhelye volt vagy az új temetőben Zeeburgban (43. §) és milyen sírban, továbbá ha idegen, mennyi fizetendő a helyért. Sürgős ügyekben a soros előjáró egyedül rendelkezhet (82. §). A díjakat is a hitközség állapítja meg (43. §).

Az említett ג' צדקה-*gondnok* részt vehet ugyan a vezetőségnek, a *hét* tagu előjáróságnak gyűlésén, sőt erre meg is hivandó, de nem kell eljönnie és nincs véleményadási joga, csak hogyha a vezetőségnek egyik tagja hiányzik, a mikor is ő tölti be helyét, minden joggal felruházva (1. §). *Párnesz*-nak évente felváltva 3 tagot választottak meg 2-2 évi időtartamra.

A vezető állások betöltése bizonyos korhoz és más feltételekhez volí kötve, melyek a hitközséget rázkódtatásoktól óvták meg s attól, hogy idegen elemek ne dülhassák fel a község békéjét és nyugodt fejlődését ne akadályozzák. 32 éves koron alul senki sem lehet pénzügyi előjáró. (A ג' צדקה-ra az alapszabályok főleg a pénzügyek vezetését és nem épen a jótékonyági teendőket ruházzák 6. §.) *Párnesz* pedig nem lehet, ha nem volt előbb pénzügyi előjáró és nem mult 40 éves. Legalább 50 *Pletten*-re kell becsülve lennie és saját üléssel rendelkeznie a nagytemplomban. Legalább 10 év óta házasnak s ugyanannyi ideje bekebelezett tagnak (ג' צדקה) kellett lennie. A pénzügyi előjáró (ג' צדקה)-jelöltnél öt évi tagság elég s ugyanannyi ideig tartó házasság. E pénzügyi előjáró két évvel később, miután a második évben leszolgáltá másik tisztségét mint betegsegélyző előjáró, ha nem is volt még 40 éves, mégis lehet *párnesz* (3. §).

Letelt ideje után a *párnesz* csak két év multán jelölhető újra. A ki nem fogadta el vagy közben lemondott, csak a kiszabott büntetés lefizetése után két évvel jelölhető újra (11. §).

Az amsterdami községben uralkodó szigorú fegyelemre jellemző, hogy a hitközség iránt tartozó kötelességei alól nem vonhatta ki magát senki, a kit a választó bizottság bizalmas valamilyen hivattalal megtisztelt. A ki pl. a párnesz-állást nem akarta elfogadni, az 300 frtot, a ki a gabbój-állást utasítja vissza, 200 frt. büntetést fizet. Mig meg nem fizeti, számüzve van az imaházból (9. §.), a minek most mindenesetre az ellenkezője volna büntetés.

Büntetést fizet az az előjáró, a ki gyűlésre nem megy el (13. §.), ugyszintén az, a ki soros valamely templomban s vonakodik oda elmenni (12. §.). Mig meg nem fizeti ezt a kisebb bírságot, nem hívható meg gyűlésre.

Hitközségi elnök tulajdonképpen nem volt Amsterdamban. A hat párnesz nevét kisorsolják és az így megállapított sorrend szerint mindenik két hónapig vezeti a hitközség ügyeit (10. §.) és ugyanakkor a nagytemplom előjárója, mig a többi párnesz a nagy templom közelében levő 2 zsinagógában tölt be tisztséget. Sorrendben minden héten más-más párnesznek kell itt szombaton, továbbá ünnepek s tóraolvasási napokon jelen lennie, ez rendelkezik akkor minden cologról és szükségletéről. Ha vonakodik s ilyenkor meg nem jelenik, ugy két tallért fizet s a büntetés lerovásáig gyűlésre meg nem hívható. 70 évesnél idősebb előjáró ezektől a kötelességektől ment (12. §.). A három ujonnan megválasztott párneszt valamint a ז"ל-t a hivatalba lépésük előtt a három lelépő párnesz jelenlétében a főrabbi a templomban nyitott frigyláda előtt hivatali kötelességeikre megesketi.

A havi előjáró hívja egybe a gyűléseket, szabja meg *előzetesen* a meg nem jelenésért járó büntetési összeg nagyságát (13. §.).

Csak a havi előjáró terjeszthet elő ügyeket. Ha más előjárónak van előterjeszteni való ügye, amannak négy szemközt tudtára adja, a ki azután a kollégiumnak előterjeszti, ha egyáltalában jónak tartja. Különösen feltűnő és erőteljes intézkedése az alapszabályoknak, hogy minden párnesz és a pénzügyi előjáró is köteles a maga véleményét leadni s előbb nem hagyhatja el a tanácsstermet, kivéve az elnöklő beleegyezésével. Ugyszintén mindenki köteles a határozatot aláírni, még ha más véleményen is volt. A büntetés összege különben 20 tallér (15. §.).

A két hónapig »uralkodó« párnesz intézménye mellett a zsarnokoskodó és mindent a maga akaratának alárendelő vezetőnek még csak lehetősége is ki volt zárva.

Az előjáróság approbálja az ujonnan megalakuló egyletek szabályait, melyek 6 hónapon belül eléje terjesztendők, különbeni felosztás terhe alatt. Már approbált egyletek pl. קברנים (halott eltemetésével foglalkozók), תורה tóratanulmányozás egylete. Ilyen egyesület csak helybeli egyént s tagot választhat meg gabbójnak, rabbinak vagy sámcsznek. A ki ezeket megszegi, 10 frtot fizet zsebéből s mégis más alkalmazandó. Ha azonban a többség bevándoroltakból áll, ilyet tehet meg gabbójnak; de rabbi meg szolgál csakis hitközségi tag lehet (24. §.).

Az előjáróság kétszer az évben, chesván és ijjár hónapban, átnézi a segélyezettek lapját, hogy van-e, a ki már nem szorul támogatásra vagy meghalt, valamely háztartás terhe megnövekedett-e új családtag által vagy csökkent? *Álhághatatlan szabály*, hogy állandó segélyre csak azt jegyzik be, a ki hat éve házas, ugyanannyi ideje hitközségi tag, bevándoroltat azonban nem. Kivétel, hogyha az illető tekintélyes ember, a mikor is külön »vándor«-cédulára írják (25. §).

A főrabbit kivéve a hitközség minden tisztviselőjét az előjáróság választja (44. §).

Hósána rabbakor az előjáróság 2 méltó embert választ meghittnek (נאמני קהילה), a kik a *Partikel-Buch* alapján a nagytemplom üllőhelyeinek minden birtokosváltozását számon tartják.

Ugyanazon éjjel az előjárók még két adófelügyelőt választanak a régi (ג"ב és פ'), tehát hivatalt viselt emberek közül, a kik a hátralékosok könyvét kezelik. Ha valaki aztán lakodalmat, paszitát stb. rendez, vagy meghal valakije, vagy felhivandó a tórához (הוי"ב) valamely imaházban, ezek szolga útján megintik. Fizetnie kell, esetleg csak részletet is, mert ha vonakodik, «nem bocsátható semmihez». Ezek az adófelügyelők ügyelnek a templomok, épületek jókarban tartására és szükséghez képest javítást végezhetnek. De az előjáróság beleegyezése nélkül egyszerre legfeljebb 100 forintot költhetnek erre a célra.

Ugyanakkor 2 tudós ember választandó a tóratanulmányozók egylete gondnokává (ג' של לומדי תורה), kik felügyelnek rabbijaira s tanulóira, ugyszintén ezek hajtják be a לומדי ת' pénztára számára felajánlott adományokat.

Ugyanakkor 2 gabbóit választanak 3 pénztár: a beteglátogató, templomépítő és temetőházjavító számára. Ezek adják bérbe a nagytemplom azon üléseit, melyek a hitközség tulajdonában vannak.

Ugyanakkor a nagytemplom számára «két szentföldi gondnok»-ot választanak, a kik a szentföldi adományokon kívül Eszter böjtjén délután a *fél sekelt* is beszedik a községi teremben.

Az előjáróság ugyanakkor a többi templom számára is választ két gabbóit, kik az adományokat beszedik s a templomi üléseket bérbe adják. De a palesztinai szegényadományok számára minden templom részére külön gondnok választandó akkor. A gondnok az ő templomában gondoskodik minden szükséglettről és intézkedik, ha nincs ott a párnesz. Senki sem lehet ilyen ג"ב, hacsak nincs a nagytemplomban saját ülése (על פאליע שלו) saját nevére átírva, kivéve a kis-imaházi gondnokot (הוי"ב דא"ש צדקה גבאורת פון דא"ש קליין שילבן). Mind azok, kik vonakodnak valamely fenti tisztséget elfogadni, vagy előbb köszönnék le, 25 frtot fizetnek s más választandó helyükbe (27. §).

Mindig 4 méltó s megbízható ember a huscsarnok gondnoka. Évenként annak a kettőnek helyébe, a kinek megbízatása lejár, *hósána rabbakor* az előjáróság más kettőt választ 2 évre. Ezek tartoznak felügyelni a sakterekre, a székállókra, legényekre. Minden héten beszolgáltatják a

huscsarnok mult heti jövedelmét. Leszámlolás minden évben peszach előtt. Ilyen husgondnok csak legalább 36 éves ember lehet, kinek saját helye van a nagytemplomban. A ki a tisztséget nem fogadja el, vagy időközben lemond, 75 frtot fizet (28. §).

Ilyen módon Amsterdamban a személyes ambíció bőséges érvényesülési és működési kört talált, viszont nem lehetett elzárkózni és a köz szolgálatától ridegen félreállni.

Segélyezett azonban, mégha csak a betegsegélyzőtől is nyert támogatást, vagy akár csak laskát is kapott, nem vállalhat semmiféle hivatalt, míg mindent vissza nem térített (26. §).

Magát az előljáróságot a következő rendkívül érdekes módon választják meg. Évenként a szukkósz félünnepének első estéjén egybegyűl a 6 párnesz, továbbá a 2 gondnok (ג' és ג'') és jelölnek. Azután olyan méltó egyének nevét írják cédulákra, a kik legalább 20 *Plett*-et »tartanak« és a cédulákat urnába teszik. A havi előjáró 25 nevet húz ki, rokonok nem kerülhetnek a 25 közé. A kihuzott neveket egy másik, zárt tartóba teszi és hetet kihuz. Ezeknek a viselőit a szolgák egyenként előhívják s azután a nagytemplom emelvényén gyűlnek össze (בדי א"ן אידר ז"ן דעה) (לשם שמים זאל שרייבן). Ott fekszenek már a választási lapok, azok neveivel, a kiket az előljáróság jelölt ki mint ilyen állásokra méltó embereket. A sok név közül a hét választó külön-külön cédulára leír 3 nevet a párnesz méltóságra és egyet gondnoknak (rokonok kizárásával). Önmagát nem írhatta a választó a cédulára; 75 frt büntetést fizet ha megtette szavazata pedig érvénytelen. A céduláját mind a 7 maga viszi el a községházára és zárt urnába teszi. Ezután elhívják a *főrabbit* és jelenlétében felnyitják az urnát a gyülekezet és a 7 ember előtt. A kiknek legtöbb szavazat jutott, azok vannak a 3 párnesz-állásra, illetőleg a ג'ג'-állásra megválasztva.

Igy azután igazán minden befolyás eleve ki volt zárva és nem keletkezhetett párturalom.

Az előljáróság tekintélyének megóvásáról erőteljes intézkedések gondoskodnak. A ki az előljáróság háromszoros idézésére nem jelenik meg s ezt kellően indokolni nem tudja, 10 frt büntetést fizet (29. §). Nem szabad a párneszek és a gabbój ellen támadni s »opponálni«; nem szabad határozataiknak ellene szegülni, sem a hitközségi szabályokkal ellentétben eljárni; nem szabad »komplottot« rendezni az előljáróság ellen.

De az egész hitközség érdekeit, egységét és tekintélyét is védi az alapszabálynak ugyanazon paragraphusa, mikor kimondja: »nem szabad a szent gyülekezettől különválva mészárszéket, rituális fürdőt vagy imaházat létesíteni, a mi kárára lehet a hitközség bevételeinek s a szegényeknek; nem szabad visszavonást, pörösködést szítani, szakadást okozni. A ki dacból csak egyetlen ilyen dolgot is elkövet, az nemcsak a községtől elszakadtak közül valónak (מהפזשים מהדבי ציבור) tekintetik, de azonkívül 1000 frtot is tartozik fizetni a hitközségi pénztárnak a régiek egy intézkedése értelmében. Nem részesülhet semmi szent tisztségben, míg le nem fizette az összeget s míg alá nem vetette magát az előljáróságnak és a községi

szabályoknak, úgy hogy nyugalomban s biztonságban lesz a község, minden »helyére jön békében, újra szeretet, testvériség, barátság uralkodik majd a hitközségi tagok közt.« Ez a paragraphus minden évben nyolc nappal róshasonó előtt minden imaházban kihirdetendő (22. §).

A hitközségi vezetés tekintetében is ugyanazon szigorú rend és rideg fegyelem uralkodott tehát Amsterdamban, mint akár a tisztviselőkkel szemben, akár a vallásos és szellemi vezetés ügyeiben.

Budapest

Dr. Edelstein Bertalan.

A háftára olvasásáról.

(Folytatás.)

Az eddig előadottakból világos, hogy a háftára olvasójának helyesen kell olvasnia a szöveget, ellenkező esetben a hallgatók nem mentesülnek ebbeli kötelességük alól, előállhat tehát ugyanaz az eset, melyre a Ros a helyettesítő Tóra-olvasás intézményét alapítja, hogy t. i. valaki abban a hitben, hogy ő tud olvasni, olvasna; valójában pedig nem tud s nem mentesítené a hallgatókat; ilyen esetek elkerülésére intézményesen kell elrendelni a helyettesítő háftára-olvasást, a hogy a Tórára vonatkozólag történt. Az a körülmény, hogy közönségünk legnagyobb része nem tudja olvasni s nem olvassa még külön is a háftarát, csak nyomósítja ennek a rendelkezésnek szükséges voltát.

Lehet egyébként a Ros úgy is érteni, hogy nem veti el teljesen a r. Tám nézetét a helyettesítő Tóra-olvasás eredetét illetőleg, csupán belefűzi a maga véleményét s úgy érti, hogy a mondott körülménynél fogva támadhatnak civódások, megszegyenülések. Ha jól fogjuk fel, így érti őt a Bét József (Túr, Ór. Ch. 141. elején), azért tartja azonosnak a r. Niszim véleményével: *שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה*. Ezt a beállítást természetesen a háftaránál is alkalmazhatjuk s eredményünkön nem változtat semmit.

Mindezzel azonban nincs elintézve a dolog; – a máftir számára felolvasott Tóra-szakasz és a háftára olvasása között szoros kapcsolat van, úgy hogy épen annak kell olvasnia a Tórából, a ki a háftarát mondja. E rendelkezés forrása Szóta 39 b. *המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תהיה* és szükségességét a Tóra iránt való tiszteletből magyarázzák, mert, ha hasonlóan a Tórából-olvasóhoz, a prófétai szakaszt is *különállóan* olvasnak és áldást mondanának előtte és utána, *ידא כבוד תורה וכבוד נביא שוא*, azért annak, a ki a háftarát olvassa, előbb olvasnia kell a Tórából is s csak azután olvashat a prófétából, mert abból, hogy előbb a Tórából olvas, látjuk, hogy ez fontosabb annál. (Szerkesz, Túr, Or. Ch. 284., Túr é Záháb, Sul. Ár. u. o., Mág. Ábr. Sulch. Ár. Or. Ch. 285. 5-höz, Mách. Hásekel u. o.) A máftir számára felolvasott Tóra-szakasznak tehát speciális jelentősége van, egyébként nem is volna kötelező; még mikor a máftir a *מנין הקרואים*-hoz tartozik is, mint tissó-beávkor, általában a bőjt-

napok mincha-istentiszteletén; mikor jelentős, külön szakaszokat olvasnak számára, mint az ארבעה פרשיות szombatjain, vagy ünnepeken, az hogy épen *helyette* olvassák ezeket, arra a rendelkezésre megy vissza, hogy ő is olvasson a Tórából. Ha tehát más olvasná a háftárát s nem az, a ki helyett a Tórabeli szakasz olvasása történt, ezen a rendelkezésen csorba esnék.

A kérdésnek ebbe a szempontba való beleállítása Izsák b. Séset-től származik; a responzumában tárgyalt eset (V. ö. Bét József, Túr, Ór. Ch. 282.) megfordította a szóban levőnek, de a kérdés lényege ugyanaz. Az eset a következő: egyes hitközségekben a háftárát esetenként nem teljes koruakkal, (13 éven alóliakkal) olvastatták s ilyenkor, mivel nem tartották helyesnek, hogy ilyenek a Tóra elé is járuljanak, úgy rendelkeztek, hogy a Tóra elé felnőttest szólítottak, hogy ebben az helyettesítse a háftárát olvasó fiút, emez pedig olvassa a háftárát. R. Izsák b. Séset a fenti megfontolások alapján helytelenítette ezt az eljárást, »mert — ugymond — annak, a ki a háftárát olvassa, kell olvasnia a Tórából, ezt követeli a Tóra iránt való tisztelet. Különben is, hátha az a felnőtt nem is a máftir helyett, hanem לתוספת ולעצמו olvasott? Nem is helyes szokás az; jobb, ha mikor felnőtt a máftir, a felnőtt, mikor gyermek, maga a gyermek olvassa a Tórát is.« Hozzáteszi még, hogy nem hallgattak döntésére! De véleménye — a hogy a Bét József rámutat (u. o.) — nem is állja meg a helyét. Hogy mondhatja ugyanis, hátha az a felnőtt לתוספת és a maga számára olvasott, hiszen a tulajdonképeni Tóra-olvasás befejeztét káddissal már jelezték, más tórai részről ezentúl nem lehet szó, csupán arról, melyet a máftirnak olvasnak a כבוד התורה kedvéért?! S ez az olvasott Tóra-szakasz nyilvánvalóan az a háftárával kapcsolatos szakasz; kétségtelen, hogy bár a felnőtt olvasta, ez a kiskoru háftára-olvasó helyett történt. Káro József tud is ilyen esetekről. Itt látjuk ismét — (l. 103. l.) — világos példáját annak, hogy más a máftirként felszólított, más a háftárát olvasó, de tudatos, hogy egyik a másikat helyettesíti és hogy a Tórabeli szakasz a háftárával, a כבוד התורה kivánalma szerint, kapcsolatos.

Isszerlesz ugyan (Sulch. Ár. Ór. Ch. 284. 4) bizonyára a Ribásra való tekintettel (Mág. Ábr. u. o.) csak בדיעבד engedi ezt meg, לבתחילה nem, de Káro József visszautasításából következik, hogy így is szabad. Mindenesetre különös, hogy a Bét Józsefben kifejezett nézetét a Sulch. Ár.-ban nem kodifikálja. Nevezetes az is, hogy ő azt a már említett — l. 103. l. — anonym responzumot (Bét József, Túr. Ór. Ch. 284.), mely határozottan megengedi, hogy az olvasni nem tudót felszólíthatják, noha más lesz kénytelen helyette a háftárát olvasni, ebből az okból nem utasítja vissza, csak a mi szokásaink szerint tud arra az esetre más expedienst. A Mag. Ábr. (u. o.) szintén hajlandónak látszik a priori is megengedni.

Külön megfontolást igényelnek azok az alkalmak, — a böjtnapi minchaistentiszteletek, — mikor nincs káddis, mely elválasztja a máftir számára olvasandó részt az előbbiektől; ilyenkor valóban figyelemre méltó a Ribás nézete s helyesebb, ha magát a Tóra-olvasót, vagy a rabbit szólítják fel שלישי-*máftirnak*.

Ugyancsak a r. lzsák b. Séset nyomán utasították vissza, még pedig egész határozottsággal, újabban is a szóban levő kérdést; hogy t. i. olvashatja-e לַבְּתוּלָה más a felszólított helyett a háftárát? M. Auerbach (Áteresz Zekénim, Sulch. Ár. Ór. Ch. 138-hoz) közöl le e kérdéstről egy responzumot. Tartalma a következő: A r. lzsák b. Séset egyik responzumában (Idézi Bét József, Túr, Or. Ch. 282. elején) azt a kérdést fejtegeti, ha nincs a templomi közönség körében más, a ki a háftárát olvasni tudja, csupán a már felszólítottak egyike és már elmondotta a ש"ס a szidra olvasását befejező káddist, köteles az, a ki a háftárát olvasni akarja, – a már egyszer felszólított, – újból olvasni a כְּבִיד הַתּוֹרָה követelményénél fogva, s köteles a Tóra-olvasás előtt és után a bróchót elmondani az utólag bejövők miatt, a kik nem látták, hogy már egyszer olvasott a Tórából. Ha ez, a ki a háftárát olvasni akarja, az utolsó, – szombaton a hetedik felszólított, – tán elengedhető az újból való olvasás, még ha elmondták is a káddist, mert ilyen rövid időn belül nem történhetik félreértés az utólag bejövők részéről, de ha ez, ki a háftárát olvasni akarja, az egyik korábban felszólított, kétségtelen, hogy újra kell olvasnia a Tórából is. A Ribásnak ebből a döntéséből már most teljes határozottsággal következik, – mondja a responzum – hogy tilos felszólítani máftirnak olyat, a ki nem tudja olvasni a háftárát, azzal a gondolattal, hogy majd más olvassa azt helyette. Ha szabadna, hogy más olvasson a felszólított helyett, minek mondja a Ribás, *hogy a már felszólítottak egyike olvasson újra s legyen a máftir; szólítsanak fel máftirnak bárkit és a már felszólítottak egyike, a ki tud hozzá, olvassa helyette a háftárát?* Kétségtelen tehát, hogy ez tilos. Ugyancsak figyelemre méltó itt is a מִשּׁוֹם הַנִּבְנָסִין, a bejövők azt fogják látni, hogy a ki a háftárát olvassa, nem olvasott a Tórából, vagy pl. böjtnapon azt fogják hinni, hogy egy negyediket is szólítottak fel.

Ezzel a responzumnal azonban sehogy sem érthetünk egyet. Elsősorban is, – a Ribásnál, úgy látszik, az a kérdés lényege, olvashat-e a Tórából *mégegyszer*, a ki már olvasott, – és a ki már egyszer olvasott, köteles-e újból olvasni, ha máftir is akar lenni? (V. ö. Mág. Ábr., Sulch. Ár. Or. Ch. 282. 14. – Lebusé Sz'rod u. o. – Báér Hétéb u. o.) Hogy mondhatná, hívjanak fel másvalakit, – mikor az a kérdés, mimódon lehet máftir, a ki már egyszer olvasott? Másodsorban, s ettől eltekintve is, nem kell új bizonyíték arra, hogy a Ribás tiltja a helyettesítő háftárá-olvasást, hiszen abból a tárgyalt responzumából, mely a kiskoru háftárá-olvasóról szól, világosan következik ez. Ő csakugyan nem engedi meg, hogy ahhoz nem értőt hívjanak fel, hogy aztán más olvassa helyette a háftárát. Az Auerbach idézte responzumnak igaza van a Ribás szerint, a kiből kiindul, de Káró Józsefnél azt láttuk, hogy más nézetet vall. Hogy ugyanő kodifikálja (Sulch. Ár. Or. Ch. 282. 5.) a Ribás responzumát, nem azt jelenti, hogy más expediens ilyen esetre nincs, csak jelzi, hogyha így akarnak eljárni, mégegyszer kell olvasni. (V. ö. Sulch. Ár. Or. Ch. 144. Mág. Ábr., Báér Hét., Lebusé Sz'rod., Mách. Hásek u. o.) A helyettesítő olvasásra vonatkozó nézetét világosan látjuk a Ribás másik responzumának

tárgyalásánál; ha az előbbiben szintén a helyettesítés negációját látta volna, ott sem hallgatta volna el véleményét. Különben maga Auerbach responzuma említi, hogy Mordecháj Jáfé »bizonyára a Bét József szavaira támaszkodva«, megengedi, hogy más olvasson a felszólított helyett. (A hogy utólag látom – Lebus, Or. Ch. 284. 4, – a responzum nem helyesen idézi a Lebus; M. Jáfé nem engedi meg, csak enyhébben fejezi ki magát lsszerlesznél – לכתהילה לא יעשו בן). Ami a responzumnak a böjtnapi istentiszteletre vonatkozó példáját illeti, föntebb kifejtettük, hogy itt figyelemre méltó a Ribás nézete, mert semmivel sincs jelezve, hogy az olvasás a háftárát illeti. Azonban a משום הנכנסין gezérájának nem tudunk jelentőséget tulajdonítani. Mit is jelent a משום הנכנסין? Valaki épen akkor jön be a templomba, mikor olyan áll fel a háftárát olvasni, a ki nem olvasott a Tórából; ez a most érkező látja, hogy valaki felmegy a bímára háftárát olvasni s azt fogja mondani, lehet ezt tenni Tóra-olvasás nélkül is, a mely nézet sérelme lesz a בתורה התורה-nak. – Nem hallgathatjuk el, hogy ez a mai istentiszteleti viszonyok között fikció; mindenki tudja, hogy a háftára előtt előbb a Tórából olvasnak – s a ki nem tudja, épolykevésé tud a Tóra sérelméről. Mégis, ha csak néha-napján történnék, hogy a máftir helyett más olvas, tán lehetne gondolni arra, hogy az az épen akkor érkező fennakadna rajta, – ha azonban intézményesen van bevezetve, hogy mindenkor a ש"צ, vagy rabbi olvassa a háftárát a felszólított helyett, mindenki, a ki ezeket háftára-olvasásra felmenni látja, tudja, hogy egy másik máftir helyett olvassák azt.

Az Auerbach responzumának tehát egyik argumentuma sem dönthet a helyettesítő háftára-olvasás intézménye ellen, épugy, mint a Ribás responzuma nem állta ki Káró József kritikáját, a minek folytán lsszerlesznek az a priori esetre vonatkozó tilalma is alapját veszíti; ezzel szemben a Bét József nyomós alapokon megengedi, a Ribás responzumában és abban az anonym responzumban említett esetek praecedensek, melyek bizonyítják, hogy létezett helyettesítő háftára-olvasás, a helyettesítő Tóra-olvasás analógiája szerint a שומע בעונה és a שלא לבייש elvei javallják, a Ros nézete szükségesnek mutatja: *nincs tehát semmi ok, hogy intézményesen be ne vezettessék a helyettesítő háftára-olvasás, legfeljebb a böjtnapi mincha-háftárákra ne vonatkozzék.*

Különös megkötéshez fűzi ezt az engedelmet a Chájje Ádám című kézikönyv szerint (31. §. 40.) a vilnai Élija gáon. »Azonban – írja a Ch. Á. szerzője – a gáon, r. Élija szokássá tette hitközségünkben, – Vilnában – miután elrendelte, hogy a prófétákat és hagiografákat leírják pergamenre és tekeres-alakban; így aztán az egész közönséget mentesíti (az olvasó) mint a Tóra-olvasásnál; tehát, a priori is, a felszólított mondja a bróchókat, a ki pedig a Tórát olvassa, az olvassa a háftárát is.« E szerint csak abban az esetben olvashatja a Tóra-olvasó a felszólított helyett a háftárát, ha az egész תורה úgy van leírva, mint a Tóra, mert csak ez esetben נצ"ח a közönség. Hasonló szokást említ Elbogen is. (i. m. 179. és 545. ll.) A dolog lényege az, hogy a háftára-tekerceket, melyek kétségtelenül létez-

tek (l. Elbogen u. o.), a Talmud – Gittin 60 a. – csupán kényszerűségből engedélyezte (ל. u. o. RSI), mert eredetileg csak teljes könyvet szabad leírni, később, a könyvnyomtatás feltalálása után elterjedtek a nyomtatott háftára-könyvek, de már a XVI. században Mordecháj Jáfé vissza akar térni a háftára-tekercekre, mert – úgy mond – csak ilyenekből való olvasás útján mentesül a közönség a háftára-olvasás kötelezettsége alól. Ábrahám Gumbiner és Dávid Hálévi (Mág. Ábr. Sulch. Ár. Or. Ch. 284. Túr. Záh. u. o.) visszautasítják M. Jáfé nézetét; az előbbi, mivel a nyomtatott könyvekre nem áll fenn az az ok, melynél fogva a Talmud a háftára-tekerceket engedélyezte, ezek ma is tilosak; azért azt kívánja, hogy egész könyvekből, – melyek inkább nyomtatottak legyenek, – olvassák a háftarát; az utóbbi szerint teljes joggal használhatók a mi chumésainkban egyenként lenyomtatott háftarák. Mindebből, valamint azokból az adatokból, melyeket fentebb a háftára-olvasás mentesítő erejének bizonyítására felhoztunk, joggal következik, hogy Mord. Jáfé nézete, melyet u. l. a vilnai r. Élija követ s mely a Tóra-módjára leírt háftára-könyvhöz vagy hasonlóképen leírt teljes Szentíráshoz köti a háftára-olvasás mentesítő erejét, nem állhat meg, a mint hogy ilyen tekercek igen kevés helyen kerültek alkalmazásba, inkább azt kívánják meg, (Ganzfried i. h.) hogy teljes könyvekből olvassák a háftarát.

Hitközségemben a következő eljárást követem: A felszólított helyett magam olvasom a háftarát, ritkán bizom a Tóra-olvasóra, azonban mindig teljes, nyomtatott Szentírásból olvasok. Bőjtnapokon mindenkor magam vagyok a máftir.

Kétségtelen, egyszerűbb megoldás, hogy minden esetben a rabbi vagy a Tóra-olvasó legyen a máftir s olvassa a háftarát, azonban a kifejtettek után, azt hiszem, nincsen erre semmi kényszerítő ok.

Meg akarok emlékezni még röviden a háftára bróchóiról. Lesznek ugyan még elegenden, a kik azokat helyesen és értelmesen tudják olvasni, azonban magam részéről ebben is inkább a helyettesítést ajánlanám. R. Élija a felszólítottal mondhatja. Nincs abban kétség, hogy a בְּרֵכֹת הַמִּצְוֹת-nál van helyettesítés, ismert példa erre a megilla és sófár bróchója, s igen érdekesek ilyen szempontból az אֵיזֵיזֵין-brochók. (L. kül. Sulch. Ár. Eben Háéz. 34. 1. Bét Semuel és Jósua Falk, Pené Jósua. Keszubot 22.) De ne feledkezzünk meg e kérdéssel kapcsolatban arról az aggodalomról, mely בְּרֵכֹת לְבַטְלָה-t látott a Tóra-bróchóiban, ha nem maga a felszólított olvas. (Túr, Or. Ch. 141. Bét József, u. o. Sulch. Ár. Or. Ch. u. o. 2. stb.) Inkább arra kell bizonyíték, – a Tóra bróchóinak analógiája természetesen elég bizonyíték volna – hogy a felszólított is mondhatja a bróchókat, noha nem olvas háftarát. Mindenesetre egyszerűbb, ha a rabbi vagy Tóra-olvasó, kik a háftarát olvassák, mondják a hozzá tartozó bróchókat is.

A שִׁמְעֵי בְּעֵינֵיהֶם elvének minél világosabb kifejezésére helyes lesz szokássá tenni, hogy a felszólított maradjon a bímán a háftára-olvasás ideje alatt és könyvben figyeljen az olvasásra.

Sümege.

Dr. Pfeiffer Jzsák.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Az Országos Rabbiegyesület rendkívüli közgyűlése.

Rabbiegyesületünk f. hó 2-án a Pesti Izraelita Hitközség székházában rendkívüli közgyűlést tartott, a melyet választmányi ülés előzött meg. Az egyesület fennállása óta ez volt egyik legnépesebb közgyűlése és fényes tanubizonyosága a rabbikar idealizmusának és annak a párját ritkító hűségnek, a melylyel hivatását és a felekezet minden közérdekét szolgálja, hogy sulyos, a háboru folytán fokozott mértékben reájuk nehezedő anyagi gondjaik nem riasztották el kartársaínkat azoktól az áldozatoktól, a melyekkel a gyűlésen való megjelenés jár. De még egy másik figyelemre méltó és nagyon örvendetes tünetet látunk a résztvevők várakozásainkat tu'szárnyalóan impozáns számában. Hódít a karszellem. Mindinkább szükségét érezzük annak, hogy egymáshoz közeledjünk, egymáshoz simuljunk. Már csak nagyon kevesen vannak közöttünk, a kiknek jól esik az az elszigeteltség, a melyben még egy évtizeddel ezelőtt legtöbb pályatársunknak kedve telt. Együtt voltak gyűlésünkön a legkülönbözőbb irányok és felfogások hivei, együtt munkától meggörnyedt aggastyánok és a pálya kezdetén álló férfiak, a kik ezüst fürtös kartársaikhoz azzal a tisztelettel tekintettek fel, a melylyel a fiu édes atyja elé lép. Összehozta őket az a tudat, hogy az erőket egyesíteni kell a köz szolgálatában, hogy a karnak egyetemes érdekeiben vannak legjobban, legeredményesebben és legméltóbban képviselve minden egyes tagnak saját külön érdekei is. Egybegyültek, hogy személyes érintkezés előmozdítsa a kölcsönös megértést, hogy a szellemek közvetlen találkozásából annál termékenyebb hatások származzanak arra a magas ügyre, melyet képviselnek. De számosan azok közül is, a kiket körülményeik meggátoltak a megjelenésben, kellő módon kifejezést adtak annak, hogy szellemi közösségben érzik magukat egybegyült kartársaikkal, hogy helyeslik közös törekvéseiket és e g y uton akarnak haladni velök a közös célok felé.

Ünnepi, szinte templomszerű hangulat vonult végig az egész gyűlésen, a melynek minden mozzanata tanuskodott arról, hogy a rabbik tudatában vannak a reájuk bizott feladatok fontosságának, lelkesednek hivatásukért, nehéz viszonyok között odaadással teljesítik kötelességeiket és ezért mind a felekezettől, mind az államtól joggal várhatják el, hogy lerójják velök szemben nagy tartozásaikat.

A közgyűlést Dr. *Neumann* Ede ügyvezető alelnök héber imája nyitotta meg. Isten áldását és oltalmát kérte a királyra és a nemzetre, könyörgött harcaink diadaláért, zászlóink diesőségéért és a fegyvereink győzelmének szóló imája abban a fohászban csendült ki, hogy a béke boldog napjai virradjanak mielőbb a nemzetre és a nagy idők megpróbáltatásaiból dus áldások fakadjanak a hazára. A mély áhitattal meghallgatott könyörgés azzal az imával zárult, hogy Isten szelleme hassa át szent munkában buzgólkodó szolgálóit.

Az imát követő megnyitó beszéd szintén a világtörténeti eseményekből indult ki. Hódolattal adózott a hősöknek, a kiknek csodatetteit a történelem bevési az emberiség emlékezetébe és a népünk imádatától övezett király tündöklő alakját idézte fel annak a fohásznak kapcsán,

hogy Isten óvja és áldja a bölcs és jóságos uralkodót. A világháboru mondá, a nemzetet erejét megpróbáló és kimerítő feladatok elé állította és a mily gerjesztő és lendítő hatással van a fegyvereink diadalát, az egész nemzet élet- és harc képességét szolgáló erkölcsi és anyagi erőkre, oly hátráltató befolyással volt és van mindazokra a törekvésekre és vállalkozásokra, a melyek más érdek vagy cél előmozdítására vannak hivatva. Egyesületünk működésében is háttérbe szorultak azok a fontos és sürgős kérdések, a melyek az utolsó években foglalkoztattak bennünket, melyeknek sikeres megoldása a vezetőség munkájának és törekvéseinek egyik legfőbb tárgya s a melyeknek a rabbikar jogos igényeit kielégítő elintézését nagyon komoly jellegű biztató jelek folytán már-már remélhettük. Figyelmünket majdnem kizárólag a háboruval kapcsolatos feladatokra kellett irányítanunk.

De mielőtt az ez érdemben kifejtett tevékenységről beszámolna és a végzett vagy megkezdett és ezentul még fokozott serénységgel folytatandó munkákról szólna, a dicsőültekről emlékezett meg, a kik az egyesület törekvéseinek irányítói vagy legalább részesei voltak és kegyelettel adózott ama jeleseknek, a kik, ha nem voltak is a rabbikar tagjai, a magyar zsidóság közérdekeinek tett szolgálataikkal mély hálára kötelezték a felekezetet. Elsiratta Dr. Bacher Vilmos diszelnököt, Dr. Schnitzer Ármin elnököt, Dr. Perls Ármin, Dr. Konrád (Klein) József és Dr. Klein Mór választmányi tagokat és megemlékezett a többi kartársakról, kik az utolsó közgyűlés óta elhunytak. Megkoszoruzta Schwarz Dávid rabbiképzőintézeti növendék nevét, a ki önként jelentkezett hadi szolgálatra és a hazáért hősi halált halt. Azután Dr. Simon József, Hatvany József báró, Szabolcsi Miksa és Kármán Mór emlékének szentelt kegyeletes szavakat, beszámolva egyszersmind arról, hogy az egyesület mily módon róttá le az üdvözültekkal szemben a hála és az elismerés adóját.

A kegyelet megnyilatkozásához annak a történeti eseménynek méltatása kapcsolódott, mely a magyar zsidóságot mély hálára kötelezte a király és a nemzet iránt. A recepcióról szólt, a melynek huszadik évfordulója ünnepi jelentőséggel ruházta fel a közgyűlés napját.

Erre az egyesület tevékenységének ismertetése következett. Ennyi nagyértékű erőnek elvesztése, mondá, kiválóan pedig a rabbikar oly számos, érdemben és tehetségben gazdag tagjának elhunytak kell, hogy fokozott buzgalomra készítse azokat, a kik annak a munkának folytatására vannak rendelve, melyet az elköltözöttek félbehagytak. Ez a munka igen nagy körre terjed. Felöleli egész vallásos és felekezeti életünket és hivatva van egyszersmind a rabbikar erkölcsi és anyagi érdekeit szolgálni. Az egyesület közlönye világos képét adja azoknak a törekvéseknek, a melyek a vallásos és felekezeti élet megtermékenyítésére és fellendítésére irányulnak, de tükrözi egyuttal azokat a küzdelmeket is, a melyeket a rabbikar erkölcsi és anyagi helyzete javulása érdekében folytatunk. Ezek tüzetes ismertetése után annak a reménynek adott kifejezést, hogy sikerülni fog, mihelyt elül a háboru fergetege, eredményesen folytatni a

megkezdett munkát és az egyesület vezetősége nevében ünnepélyesen kijelenti, hogy mindaddig nem fog pihenni keze, míg a rabbikar érdekeit legközelebről érintő kérdések (nyugdíj stb.) kellően megoldva nem lesznek.

A háboru kitörése azokra a feladatokra terelte a figyelmet, a melyeket a nemzet e nagy megpróbáltatása homloktérbe állított és a melyek a közgyűlés napirendjén a legelső helyet foglalják el. (A tábori lelkesítői szolgálat szervezése, a katonák lelki gondozása, imakönyv, a hivek és gyülekezetek hazafias áldozatkészségének növelése stb.) De azért a másirányú munka sem szünetelt. Az egyesület hatásköre egyre bővül. Hitközségek és rabbik nagyon gyakran fordulnak a vezetőséghez, ki-magasló alkalmakkor közreműködését kérik, az elnöki teendők ellátása valóságos hivatallá fejlődött. Az iktató tavaly 657, a folyó évben október hó 29-ig 690 számot mutat ki. És az ügyforgalom nagyságával arányban van az elintézendő ügyek fontossága. Buzdító hatással van a vezetőség tevékenységére az egyesület tekintélyének növekvése, az érdeklődés, melyet a felekezet világi vezérférfiai ügyekvése iránt tanúsítanak és az a rokonérzés, a melylyel munkái és céljai találkoznak. Mély hálával emlékszik meg özv. Dr. *Bacher* Vilmosné alapítványairól és különösen kiemeli Dr. *Mezey* Ferenc jóakarátának meg-megújuló nyilvánulásait. Az egyesület fennállása óta ő annak leglelkesebb pártfogója, neki köszönjük anyagi megalapozását, az ő hathatós támogatása nélkül törekvéseink nagy része eredmény nélkül szükölködött volna. A hála e kifejezéséhez a kartársak bizalmáért mondott meleg köszönet kapcsolódott, a mely után a megnyitó beszéd a következő szavakkal záródott: Lelkem előtt ideálként egy súlyos anyagi gondoktól ment, a vallás és a hitfelekezet szolgálatában erejét sikerrel érvényesítő, tisztelettől és tekintélytől övezett rabbikar áll. Ennek az ideálnak megvalósítása lelkem leghőbb óhaja. Hogy valóra válhassék, tömörült erőkre, kölcsönös megértésre és jóakaratra, harmóniára, kartársi szellemre, testvéri szeretetre van szükség. Törekvéseink eredményeinek biztosítékai a saját kezünkben vannak. **אֵם אֵין אַנִי לִי מִי לִי** Legyünk testvérek a szó legnemesebb, legmagasabb értelmében! Ezzel a kérelemmel nyitom meg közgyűlésünket.

A megnyitó beszéd elhangzása után ügyvezető alelnök előterjesztést tett, hogy a közgyűlés a következő távirattal fejezze ki hódolatát Ő Felségének:

A Felséged magyar székesfővárosában papi feladataik eredményes végzéséről és kiválóan a Felséged dicsőséges hadseregében hősiiesen küzdő vitézek lelki gondozásáról való tanácskozásra az országos rabbi-egyesület közgyűlésén egybesereglett magyar rabbik, kik vallásuk ősrégi törvényeinek meghagyása értelmében mindenkor legszentebb hivatásuknak tekintették, hogy hiveiket Felséged legmagasabb személye iránt való hűségre és hódolatra, valamint a haza áldozatkész szeretetére neveljék, a legmélyebb alattvalói hódolattal járulnak Felséged, legkegyelmesebb uruk, a haza bölcs és jóságos atyja trónusának zsámolya elé. Hő imában a

Mindenható legdúsabb áldását kérve Felséged felkent fejére, törhetetlen hűségük és legmélyebb hódolatuk legalázatosabb nyilvánításához annak a lelküket átható óhajnak kifejezését kapcsolják, hogy Isten kegye őrizze Felségedet, hosszabbítsa meg napjait, koszoruzza diadallal hős seregeit és ragyogtassa be a győzelmes harcokból fakadó tartós béke gyönyörűséggel népei boldogságának szentelt drága, dicsőséges életét.

A hódoló táviratra a következő válasz érkezett Dr. Neumann Ede címére:

Wien, Burg. *Ő császári és apostoli királyi Felsége az országos rabbi egyesület közgyűlésének hódolatát meglelégedéssel fogadta és az egybegyűlt magyar rabbik királyhűs hazafias érzelmei ezen megnyilvánulásáért legkegyelmesebben köszönetét kifejezni méltóztatik. Legfelsőbb parancsra Daruváry.*

Hódoló tisztelettel üdvözölte továbbá a közgyűlés Tisza István gróf miniszterelnököt és Dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi minisztert, a kik a figyelemért az elnökhöz intézett levelekben szives köszönetet mondtak.

Az Országos Iroda meleghangu levélben, a Pesti Izr. Hitközség nevében pedig Dr. Weiszbürg Gyula főtitkár lelkes szavakkal üdvözölte a közgyűlést, mely a napirendre tűzött tárgyak sorrendjének megváltoztatásával mindenek előtt a tisztikart alakította meg és a választmányt egészítette ki. Ez érdemben Dr. Blau Lajos, a jelölő bizottság elnöke, az ügyvezető alelnök működésének méltatásával és az egyesület igazgatására vonatkozó alapszabályi intézkedések módosítását javasolva, azt indítványozta, hogy a közgyűlés elnökül Dr. Neumann Edét, alelnökökül Dr. Fischer Gyulát, Dr. Hevesi Simont és Dr. Steinherz Jakabot, főjegyzőül Dr. Venetianer Lajost, jegyzőül Dr. Lövy Ferencet, pénztárosul Dr. Edelstein Bertalant és elienőrül Dr. Kiss Arnoldot válassza meg, a választmányt pedig a következő tagokkal egészítse ki: Dr. Adler Illés, Dr. Adler Vilmos, Dr. Büchler Sándor, Feldmann Mózes, Dr. Fényes Mór, Dr. Frisch Ármin, Dr. Groszmann Zsigmond, Dr. Hoffer Ármin, Dr. Horovitz József, Dr. Jordán Sándor, Dr. Kriszhaber Béla, Lebovits József, Dr. Pollák Miksa, Dr. Ungar Simon, Dr. Weisz Miksa. A közgyűlés egyhangu lelkesedéssel fogadta el az indítványt, mire Dr. Neumann Ede elfoglalta az elnöki széket. Mély megindulással mondott köszönetet a kitüntetésért és fogadalmat tett, hogy minden törekvésével és erejének teljes odaadásával az egyesület céljainak szolgálatában fog munkálkodni és hogy minden egyes kartárs erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítását mindenkor szent kötelességének fogja ismerni. Szavaihoz Dr. Fischer Gyulának az egész tisztikar nevében mondott köszönete kapcsolódott.

A tanácskozás első tárgya a katonák lelki gondozása és a tábori lelkészet szervezése volt. Elnök jelenti, hogy a rabbi egyesületnek a Közalap, majd az Országos Iroda költségén kiadott „Paizs és vért” című tábori imádságos könyve teljesen elfogyott. 20.000 példány került forgalomba és újabb 10,000-nek kiadása vált szükségessé, azt indítványozta tehát, hogy az egyesület most már maga vállalja a költségeket, annál is inkább,

minthogy a Közalaptól jelentékeny támogatásban részesül és a második kiadás az Országos Iroda jóakaratából még jövedelemhez is juttatta. A sürgősen elkészítendő harmadik kiadás pedig egy kis háborus bibliával volna kiegészítendő, a mely katonáinknak vallásos olvasmányul szolgálna. A közgyűlés az indítványt elfogadta, a költséget megszavazta és a szerkesztéssel az elnököt bizta meg.

A tábori lelkészeti ügyének tárgyalása rendkívül érdekes és magas színvonalú vitára adott alkalmat. Elnök ismertette az egyesület vezetőségének ez irányban eddig kifejtett tevékenységét, az Országos Iroda közreműködését és az illetékes miniszterium intézkedését. Mindazonáltal alig javultak az állapotok és mulhatatlanul szükséges, hogy a tábori lelkészeti kérdésének egész komplexuma a vallásos érdekek és a felekezet méltóságának kellő szemmeltartásával rendezésre kerüljön. Kevés a tábori lelkész. A harctereken küzdő katonáink alig találkoznak rabbival, a kórházakban ápoltak lelki gondozása a véletlenre van bízva. Számos kartársunk ebben a tekintetben is mintaszerű tevékenységet fejt ki, de az ügy fontossága okvetetlenül megkívánja a kellő szervezést. A bajt pedig nagy mértékben súlyosbitja az a körülmény, hogy tábori lelkészi minőségben működnek oly egyének is, a kik arra semmiféle szempontból sem alkalmasak. Mulhatatlanul szükséges tehát, hogy az egyesület kellő számu és kellő képesítésű tábori lelkésznek a kinevezését szorgalmazza. Ezzel azonban még nem volna segítve a bajon. A bécsi k. u. k. Militärseelsorge mintájára a nagyobb katonai központokban tábori lelkészi hivatalokat kell létesíteni és a katonák lelki gondozásának ügyét nemcsak a háboru, hanem a béke idejére is rendezni. A most tapasztalt bajok szoros összefüggésben vannak azzal, hogy békében egyáltalában nincs zsidó tábori lelkészeti. Ennek szervezése érdekében tehát már most kell megtenni a szükséges kezdeti lépéseket. Ezek előadása után Dr. Deutsch Ernő cs. és kir. tábori lelkészt, ebben a minőségben jelenleg nagy buzgalommal Bécsben működő karánsebesi kartársunkat, a ki megkeresésére a tábori lelkészeti ügyének ismertetése végett közgyűlésünkön megjelenni szives volt, kérte fel, hogy tapasztalatait közölje és az egész kérdést minden oldalról világítsa meg. A közgyűlés feszült figyelemmel hallgatta végig Dr. Deutsch rendkívül becses és érdekes előadását, a melyhez Dr. Kelemen Adolf és Dr. Kálmán Ödön értékes felszólalásai fűződtek. A tanácskozás eredménye a közgyűlés egyhangu határozata volt, hogy kellő számu és kellő képesítésű tábori lelkész kinevezése szorgalmazandó. A tábori lelkészek csakis a működő rabbik sorából nevezendők ki. A nagyobb katonai központokban (hadtestparancsnokságok székhelyei) izr. tábori lelkészi hivatalok létesítendőek és a katonák lelki gondozása a béke idejére is szerveztessék. A háboruval kapcsolatos utolsó tárgy, az Agunali-ügy csak általánosságban foglalkoztatta a közgyűlést, mely azt Dr. Adler Illés, Dr. Bernstein Béla, Lebovits József, Dr. Rosenstein Mór és Schönfeld Lázár hozzászólása után javaslattétel végett a vallásügyi bizottságnak adta ki.

A közgyűlésnek tudományos jelentőséget Dr. Guttman Mihály tanár felolvasása adott, a mely a délutáni napirend első tárgya volt. Mélyreható kutatásainak a tórabeli és rabbinikus intézmények (minhattóra és midrabbánán) meghatározása körébe tartozó eredményeit közölte. Széles, nemcsak tudományos, hanem vallásos tekintetben is nagy jelentőségű mezőt világított be rendkívüli alaposág, elmélet és kitűnő módszernél fogva kiváló felolvasásában, a melyért elnök az egyesület legmelegebb háláját és elismerését fejezte ki.

A felolvasás nyújtotta szellemi gyönyört az özvegyi segélyügy tárgyalása során szóba került anyagi kérdések megvitatásából eredt nyomott hangulat váltotta fel. Magát az özvegyi segélyügyet dűlőre vinni nem lehetett, de a nyugdíjkérdés megoldásának sürgőssége a kartársaknak és különösen Dr. Feldmann Józsefnek felszólalásában oly erélyes módon jutott kifejezésre, hogy a közgyűlés az előmunkálatok haladéktalan megkezdésére megbízást adott az elnökségnek.

Az erre vonatkozó határozat kimondását az alapszabályok módosítása követte. A közgyűlés minden vita nélkül elfogadta az előterjesztett javaslatot, a mely az ügykezelés körébe tartozó néhány módosítást a tagok új kategóriáinak megállapítását, a tiszti karnak és a választmánynak kibővítését tartalmazza és elrendeli, hogy közgyűlés ezentúl nemcsak háromévenként, tisztujítás alkalmával, hanem minden évben tartandó. Az alapszabályok ily irányban való átalakítása szintén egyik tanujele az egyesület ügyei iránt való érdeklődés örvendetes emelkedésének.

Már későre járt az idő, midőn az indítványok tárgyalására került a sor. Az írásban beadottakon kívül számos szóbeli is volt, a melyek nagyon üdvös eszméket penditettek meg és a melyekre, minthogy ez alkalommal tárgyalásukra nem volt mód, a jövőben vissza fogunk térni. A közgyűlés a következőket fogadta el: Tiltakozás a »neolog« elnevezés ellen, a melylyel a haladó zsidóságot illetik (Dr. Lövy Ferenc). A hitközségek megkeresése, hogy tisztviselőiknek háborus drágasági pótléket szavazzanak meg (Dr. Horovitz József), azzal a módosítással, hogy az elnökség ennek az ügynek felkarolására az Országos Irodát kérje fel. Egy tanítónő- és nevelőnőképzőintézet létesítésének szorgalmazása (Schönfeld Lázár). A hitközségek és rabbik háborus hazafias működésére vonatkozó adatoknak az Országos Rabbiegyesületnél való összegyűjtése (u. a.). Az Országos Rabbiképzőintézet és a Pesti Izr. Hitközség rabbisága döntvényeinek bekérése és a Magyar Izraelban való közlése (Dr. Schvarz Mór). A leányok számára irandó hittani iskolai könyvek kiadására vonatkozó indítványt (u. a.) elnök javaslatára a tanügyi bizottságnak adták ki, mely azt a többi vallásoktatási kérdések, jelesül az egyetemes tanterv újabb gondos átvizsgálásának és esetleges revíziójának napirendre tűzendő ügyével egyetemben fogja tüzetesen tárgyalni.

A közgyűlés munkája ezzel befejezésre jutván, Dr. Kiss Arnold és Scheiber Lajos meleg szavai a Rabbiegyesület elismerését, köszönetét és ragaszkodását tolmácsolták az elnöknek, a ki ezek után a gyűlést berekesztette.

Krónika,

A recepció huszadik évfordulója. 1895. október 16-án szentesítette Ő cs. és apostoli királyi Felsege az izraelita vallásról szóló 1895: XLII. törvénycikket, mely az „Országos Törvénytár“-ban okt. hó 18-án közzététetvén, november 2-án lépett hatályba. A nevezetes évforduló a magyar zsidóság hódoló érzelmeit a királyhoz és nemzethez emeli fel és azok emlékét idézi lelkünk elé, a kik Izrael hitének a bevett vallások sorába való iktatásáért dicsőségesen küzdöttek. Papjaink a templomi szószéken méltatták a magas jelentőségű nap történelmi tartalmát, az Egyeulőség pedig rendkívül értékes ünnepi számban nagynevű főpapoknak és államférfiaknak, valamint a zsidó felekezeti közélet több vezéralakjának a recepcióra vonatkozó nyilatkozatait tette közzé, a melyek egyszersmind nagyértékű méltatásai a magyar zsidóság hazafias érdemeinek és a nemzeti kulturában való jelentőségének, a jelen és jövő törekvései számára pedig megszívlelendő utmutatásokat adnak.

Háborus irodalom. Legújabb értékes terméke: *Háboru*. Hitsuónoklatok. Tartotta Dr. *Krishaber* Béla erzsébetfalvai ker. rabbi. Kiadja az erzsébetfalvai izr. hitközség előljárósága. Ára 2 korona. A tiszta jövedelem a hadbavonultak családtagjainak támogatására szolgál. Nemesak a felekezeti, hanem az egyetemes magyar irodalomnak nagybecsű gazdagodása Dr. *Kiss Arnold*nak pompás kiadásban megjelent könyve: *A háboru legendái*, a fényes tollu írónak egyik legkiválóbb, legnemesebb és legköltőibb alkotása.

Emlékistentisztelet. Szeptember 16-án a Pesti Izraelita Hitközség dohány-utcai templomában az elesett hősök tiszteletére emlékünnepelet tartottak, melyre a kormány, az országgyűlés, az állami és fővárosi hatóságok is hivatalosak voltak. A fenséges, mélyhatású ünnepelet szónoka Dr. *Fischer* Gyula rabbi volt.

Háborus drágasági pótlék. Az Izraeliták Országos Irodájának elnöksége rabbiegyesületünk elnökségének felkérése folytán f. hó 17-én valamennyi községkerületi elnökséghez nagyon megleghangu körlevelet intézett, a melyben a rabbi- és tisztviselői kar anyagi helyzetét élénk színekben rajzolva, a legnyomatékosabban felkéri őket, hogy a hozzájuk tartozó hitközségekhez a rabbik és más hitközségi tisztviselők anyagi helyzetének javítása érdekében felhívást intézzenek és a cél szempontjából egyébként is minden befolyásukkal közbenjárjanak. Nem kételkedünk abban, hogy a körlevélnek meglesz a kívánt hatása.

Rabbik emlékezete. Október 3-án Dr. *Wellesz* Gyula emlékének áldoztak. A korán elhunytak sarkövét avatták fel, mely alkalommal Dr. *Weisz* Miksa rabbi kitűnő beszédben méltatta ifjúkori barátjának értékes egyéniségét, kiváló lelkészi és tudományos működését. Október 11-én *Büchler* Áron jászberényi főrabbi diszes siremlékét adták át rendeltetésének. Dr. *Kálmán* Ödön, az elhunyt hivatalbeli utódjának és *Büchler* Márton orosházi főrabbi, a dicsőült fiának emlékbeszédei mély hatást tettek a kegyeletes aktus résztvevőire. Dr. *Adler* Lipót bajai főrabbi emlékének október 24-én adóztak megható bensőséggel. Felavatták sarkövét és leleplezték arcképét. A siremlék felavatásakor *Rosenfeld* Henrik hittanár, rabbihelyettes kegyeletes szavakkal emlékezett meg az elhunyt érdemeiről, majd pedig Dr. *Adler* Vilmos hatvani főrabbi, az üdvözöltnek fia mondott megkapó, maradandó benyomású beszédet. Az arckép leleplezése alkalmával Dr. *Bruck* Samu hitközségi elnök tolmácsolta a hivek hááját és kegyeletét, utána pedig Dr. *Adler* Vilmos szólalt meg ismét, ékes szavakat szentelve kiváló atyja emlékének. F. h. 3-án egyesületünk mélyen gyászolt elnökének Dr. *Schnitzer* Ármán komáromi főrabbinak sarkövét avatták fel. Egyszerű emlék jelöli pihenésének helyét. Ugy kívánta a nagyérdemű férfiú. Azokat a szavakat vésték reá, a melyeket ő maga rendelt feliratul. Csak a hitközségében betöltött papi hivatal és az Országos Rabbiegyesület elnöki tisztségét említik. Semmi egyebet. Egyetlen egy magasztaló szó sem hirdeti kiválóságát, törekvéseinek és munkájának maradandó hatásait, magasbecsű eredményeit. A felavató ünnepelet a maga egyszerűségében méltó volt emlékéhez. A hitközség és az abban fennálló intézmények vezetői a hivek nagy számával jelentek meg a sarkertben és mély megindulással hallgatták Dr. *Lövy* Ferenc marosvásárhelyi főrabbi, a dicsőült vejének, egyesületünk nagybuzgalmu jegyzőjének meleg érzelmeiktől áthatott ékes szavait és *Krausz* Mór segédrabbi szép, kegyeletes beszédét.

Rabbiválasztások. A *kassai* anyahitközség Dr. *Enten* Manó marcali rabbit választotta középiskolai hittanárul és a rabbifunkciók végzését is reá bízta. A *szászvárosi* hitközség a megüresedett rabbiállást Dr. *Friedmann* Józseffel töltötte be.

Halálczás. A *gyöngyösi* hitközség tudós és szentéletű rabbihiyettese, *Schwarz* József nov. 13-án elhunyt. A templomban, nyitott frigyláda előtt lehelte ki nemes lelkét. A részvét megható nyilvánulásai között temették. Mintaszerű életét *Feigl* L. H. szivhez szóló, mély hatáshozó szavakkal méltatta.

Dr. Mezey Ferenc-alap. Dr. Mezey Ferenc a Pesti Chevra Kadisa előljáráóságának bejelentette, hogy egészségi okból az ügyész-titkári hivatalról lemond. Az előljáráóság, valamint a választmány ezt mély fájdalommal vette tudomásul, egyben pedig elismerése és megbecsülése maradaadó bizonyosságául elhatározta, hogy az egyesület vagyonából egy 6 százalékos magyar hadikölcsön-kötvényből álló 40,000 korona összeg kiharasszék és egy minden időközön át Dr. Mezey Ferenc nevét viselő alap létesítsék, oly rendeltetéssel, hogy az alapítványnak évi kamatai kulturális célokra, hat, egyenkint 400 koronás ösztöndíj engedélyezésére fordítsanak, a mely ösztöndíjakban az egyetem, az orsz. rabbiképző, az orsz. tanítóképző és a műegyetem tehetséges tanulói, esetleg művészek részesülhetnek. Az ösztöndíjasok kijelölésének és az adományozásnak joga életfogytiglan Dr. Mezey Ferencet illeti meg.

A Palesztina-Segély központi bizottsága lelkes buzgalommal folytatja működését. Dr. *Lederer* Sándor elnök, a ki nemes hevülettel karolta fel szentföldi hittestvéreink ügyét, a bizottság legutóbb tartott ülésén meglepő eredményekről számolhatott be, a melyek nagy részt a rabbikar közreműködésének köszönhetőek. A bizottság hálásan vette tudomásul, hogy a külügyminiszterium mindenben előmozdítja a bizottságok törekvéseit és egy „Palesztina-Almanach” kiadását határozta el. A központi bizottság kiegészítése a vidéki szervezetek megalakulása után fog történni.

Stern Adolf facsádt kerületi főrabbi ספר ישׁות ישׁוב című igen ügyes, szakértelemről és élénk gyakorlati érzékről tanuskodó, jó héberséggel írt könyvecskében katechetikus módszerrel adja elő a sechitára és bedikára vonatkozó szabványokat. A könyvecske 1 kor. 20 fill. beküldése fejében a szerzőnél kapható.

Jubileum. *Krausz* Jónás rabbi, aradi hitoktatót működése 25. évének betöltése alkalmából tanítványai és tisztelői lelkesen ünnepelték.

Kitüntetés. Dr. *Schweiger* Lázárné, az egri főrabbi neje a kórházakban kifejtett önfeláldozó működésének elismeréséül a Vöröskereszt hadiékítményes díszérmét kapta.

Ujévi megenlékezések katonáinknak. A budai hitközség Dr. *Kiss* Arnoldnak az Egyenlőségben megjelent roshasónoi cikkét, az érsekújvári pedig Dr. *Klein* Sámuelnek roshasónoi vallásos elmélkedését küldötte meg a harctéren küzdő zsidó katonáknak.

Köszönet.

Számos nagybecsült kartársam kegyes volt az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem elnökévé való megválasztásom alkalmából rokónérzését és bizalmát nagyon bensőséges módon kifejező üdvözléssel megörvendeztetni. Mindegyiköknek külön-külön szerettem volna megköszönni a szives figyelmet. De nem volt módomban. Ágynak estem és be kell érnem azzal, hogy itt mondjak meleg köszönetet annyira lekötözö és lelkem mélyéből viszonzott ragaszkodásuk, barátságuk nagybecsü nyilvánulásáért. Isten áldja mindnyájukat!

Dr. Neumann Ede.

TARTALOM. Kartársaimhoz. — Dr. Mezey Ferenc. — Kármán Mór. — Dr. Heller Bernát. — A magyar zsidó Múzeum II. Dr. Weisz Miksa. — Hitközségi szervezet, intézmények, vezetőség Amsterdamban. Dr. Edelstein Bertalan. — A háftára olvasásáról (Folytatás). Dr. Pfeiffer Izsák. — Az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem rendkívüli közgyűlése. — Krónika.

Nyomatott Balog Oszkár könyvnyomdájában Nagykanizsán.